

**ЗВІТ
ПРО СТРАТЕГІЧНУ ЕКОЛОГІЧНУ ОЦІНКУ
СТРАТЕГІЇ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ПЕРІОД ДО
2027 РОКУ**

ЗМІСТ

Список скорочень	3
I. Вступ.....	4
II. Зміст та основні цілі Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року	5
III. Характеристика поточного стану довкілля Запорізької області.....	11
IV. Характеристика стану довкілля за умови прийняття Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року	26
V. Основні екологічні проблеми Запорізької області	29
VI. Зобов'язання у сфері охорони довкілля.....	35
VII. Ймовірні наслідки для довкілля від реалізації стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року	38
VIII. Заходи, що передбачається вжити для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання Стратегії.....	43
IX. Обґрунтування вибору виправданих альтернатив	45
X. Заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року для довкілля, у тому числі для здоров'я населення	48
XI. Резюме нетехнічного характеру.....	51

Список скорочень

ВП	Виробниче підприємство
ГДК	Гранично допустима концентрація
ЗАЕС	Запорізька атомна електростанція
ОВД	Оцінка впливу на довкілля
ПАТ	Публічне акціонерне товариство
ПЗФ	Природно-заповідний фонд
СЕО	Стратегічна екологічна оцінка
ТПВ	Тверді побутові відходи

I. Вступ

На сучасному етапі розвитку суспільства все більшого значення у міжнародній, національній і регіональній політиці набуває концепція збалансованого (сталого) розвитку, спрямована на інтеграцію економічної, соціальної та екологічної складових розвитку. Поява цієї концепції пов'язана з необхідністю розв'язання екологічних проблем і врахування екологічних питань в процесах планування та прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку країн, регіонів і населених пунктів.

Одним з інструментів забезпечення збалансованості Стратегії розвитку Запорізької області на період до 2027 року (далі – Стратегія) стало застосування в процесі її розроблення стратегічної екологічної оцінки (СЕО). СЕО – це системний і запобіжний процес, що здійснюється з метою аналізу потенційного впливу на довкілля документів стратегічного характеру, а також з метою інтегрування результатів оцінки в процес прийняття рішень. Стратегічна екологічна оцінка стратегій, планів і програм дає можливість зосередитися на всебічному аналізі можливого впливу планованої діяльності на довкілля та використовувати результати цього аналізу для запобігання або пом'якшення екологічних наслідків в процесі стратегічного планування. Стратегічна екологічна оцінка (СЕО) – це новий інструмент реалізації екологічної політики, який базується на простому принципі: легше запобігти негативним для довкілля наслідкам діяльності на стадії планування, ніж виявляти та виправляти їх на стадії впровадження стратегічної ініціативи.

Метою СЕО є забезпечення високого рівня охорони довкілля та сприяння інтеграції екологічних факторів у підготовку планів і програм з метою забезпечення збалансованого (сталого) розвитку.

В Україні створені передумови для імплементації процесу СЕО, пов'язані з розвитком стратегічного планування та національної практики застосування екологічної оцінки. З 12 жовтня 2018 року в Україні вступив в дію закон «Про стратегічну екологічну оцінку».

Поєднання зусиль, спрямованих на заохочення економічного зростання регіону із зусиллями, спрямованими на пом'якшення несприятливого впливу на довкілля, забезпечуватиме розвиток регіону, для якого є важливою якістю життя нинішнього та майбутніх поколінь.

Звіт про стратегічну екологічну оцінку Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року розроблено за підтримки проєкту міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст» (Проєкт ПРОМІС), який впроваджує Федерація канадських муніципалітетів (ФКМ) за фінансової підтримки Міністерства міжнародних справ Канади.

II. Зміст та основні цілі Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року

Місія Стратегії визначена як збереження та ефективне використання людського, економічного, історико-культурного, освітньо-наукового, природно-ресурсного, рекреаційно-туристичного потенціалу регіону для зростання якості життя мешканців, забезпечення гармонійного розвитку всіх громад регіону.

Бажана «траєкторія» розвитку Запорізької області, що має призвести до реалізації місії та досягнення стратегічного бачення (див. вставку 1), визначається чотирма стратегічними цілями. Кожна з цих цілей конкретизується в оперативних цілях. Для кожної оперативної цілі розроблені оперативні завдання / сфери реалізації проектів (табл. 1).

Вставка 1
Стратегічне бачення розвитку Запорізької області
Запорізький край – історико-культурна столиця південно-східної України, регіон з безпечними умовами та високою якістю життя, сприятливим бізнес-середовищем та високотехнологічною економікою, конкурентоспроможною в національному та світовому просторі.

Таблиця 1.

Стратегічні й оперативні цілі та оперативні завдання Стратегії

Оперативна ціль	Оперативне завдання/сфера реалізації проектів
Стратегічна ціль 1. Розвиток людського капіталу та підвищення якості життя населення	
1.1. Збереження та розвиток людського потенціалу	1.1.1. Покращення стану здоров'я населення, у т.ч. шляхом підвищення доступності та ефективності медичного обслуговування з урахуванням потреб усіх груп населення 1.1.2. Забезпечення надання якісних освітніх послуг та рівного доступу до них упродовж всього життя. Розвиток інклюзивної освіти 1.1.3. Розвиток компетенцій та вмінь в контексті вимог ринку праці з урахуванням потреб усіх груп населення 1.1.4. Розвиток молодіжної політики, фізичної культури та спорту як активація людського резерву регіону
1.2. Створення умов для зростання добробуту, комфортного та безпечного проживання мешканців	1.2.1. Забезпечення соціального захисту населення та гендерної рівності 1.2.2. Створення умов для включення людей з інвалідністю в активне життя (у т.ч. підвищення доступності публічних та інфраструктурних об'єктів) 1.2.3. Розбудова комунальної інфраструктури та благоустрій, оновлення житлового фонду (у т.ч. забезпечення населення якісною питною водою)

	<p>1.2.4. Покращення системи надання адміністративних послуг (зокрема із використанням сучасних інформаційних технологій)</p> <p>1.2.5. Зміцнення громадської безпеки та забезпечення цивільного захисту населення</p>
1.3. Забезпечення взаємодії органів влади, бізнесу, громади, особи	<p>1.3.1. Активізація діалогу між представниками бізнесу, органів влади, громадськості та їх залучення до процесів управління локальним та регіональним розвитком</p> <p>1.3.2. Посилення інституційної спроможності організацій громадянського суспільства</p>
Стратегічна ціль 2. Конкуреноспроможна економіка регіону (яка розвивається на засадах смарт-спеціалізації) у національному та глобальному просторі	
2.1. Індустріально-технологічний розвиток економіки на інноваційних засадах	<p>2.1.1. Підтримка видів економічної діяльності, які характеризуються високим інноваційним потенціалом та зростаючою віддачею (зокрема, у сфері виробництва: ендопротезів з молібденового і титанового складів; електродвигунів, генераторів, трансформаторів, електророзподільчої та контрольної апаратури; проводів, кабелів і електромонтажних пристроїв; машин і устаткування для сільського та лісового господарства; двигунів та запчастин до гвинтокрилів)</p> <p>2.1.2. Розвиток альтернативної, відновлювальної енергетики</p> <p>2.1.3. Розвиток ІТ-технологій та інновацій, сприяння їх впровадженню у виробничі процеси (у т.ч. просування технологій індустрії 4.0)</p>
2.2. Розвиток бізнес-екосистеми регіону	<p>2.2.1. Розширення інфраструктури підтримки малого та середнього бізнесу, системи інституцій залучення та супроводу інвесторів (в т.ч. інформаційне забезпечення інвестиційних процесів, міжнародної взаємодії)</p> <p>2.2.2. Диверсифікація внутрішніх та зовнішніх джерел, форм інвестування в економіку регіону</p> <p>2.2.3. Розвиток організаційних (бізнес-організації, громадські об'єднання) та просторових форм інтеграції бізнесу (кластери, індустріальні, науково-технологічні парки, мережі, хаби)</p> <p>2.2.4. Детінізація економіки. Забезпечення доступу суб'єктів малого та середнього підприємництва до фінансових, трудових, земельних ресурсів</p> <p>2.2.5. Сприяння виходу суб'єктів бізнесу регіону на нові ринки</p>
2.3. Нарощення туристично-рекреаційного потенціалу	<p>2.3.1. Розвиток сфери культури і мистецтва та збереження історико-культурної спадщини</p> <p>2.3.2. Розвиток туристичної індустрії</p> <p>2.3.3. Розвиток рекреаційно-курортної зони Приазов'я</p>
2.4. Модернізація транспортно-логістичної інфраструктури в умовах зовнішніх викликів	<p>2.4.1. Нарощення потенціалу летовищ та портів (у т.ч. річкового судноплавства)</p> <p>2.4.2. Інтеграція транспортної мережі та інфраструктури в Транс'європейську опорну транспортну мережу (TEN-T)</p>

Стратегічна ціль 3. Гармонійний просторовий розвиток	
3.1. Стимулювання економічної активності територій регіону	3.1.1. Подолання внутрішньорегіональних диспропорцій, стимулювання ділової активності в малих містах та сільських поселеннях 3.1.2. Створення сприятливого середовища для розвитку підприємств місцевої промисловості
3.2. Підтримка перспективних видів аграрно-промислового виробництва	3.2.1. Впровадження технологій ресурсоефективного і чистого вирощування та виробництва продукції, в т.ч. сучасної системи зрошення 3.2.2. Впровадження європейських практик організації виробництва, зберігання та збуту продукції
3.3. Інфраструктурне забезпечення просторового розвитку	3.3.1. Поліпшення стану дорожньо-транспортної інфраструктури та транспортного сполучення територій 3.3.2. Створення елементів інформаційно-комунікаційної, інноваційної інфраструктури розвитку громад 3.3.3. Підвищення ефективності просторового планування в регіоні
Стратегічна ціль 4. Екологічна безпека та збереження природних ресурсів	
4.1. Охорона та раціональне використання водних ресурсів та зниження негативного впливу на атмосферу	4.1.1. Зменшення скиду в природні водні об'єкти неочищених і недостатньо очищених стічних вод 4.1.2. Зменшення забруднення атмосферного повітря через впровадження інноваційних проєктів з використання альтернативних джерел енергії
4.2. Розв'язання проблеми негативного впливу відходів на довкілля та здоров'я населення	4.2.1. Забезпечення сталої інфраструктури управління відходами 4.2.2. Розвиток нових потужностей з переробки та утилізації відходів
4.3. Збереження біологічного та відновлення ландшафтного розмаїття області	4.3.1. Створення нових та розширення існуючих територій та об'єктів природно-заповідного фонду
4.4. Екологічний моніторинг та інформування	4.4.1. Організація та впровадження відкритої системи моніторингу довкілля, зокрема атмосферного повітря, вод, ґрунтів 4.4.2. Впровадження системи інформування населення про стан довкілля

Відповідно до **Основних засад (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року** державна екологічна політика спрямована на досягнення таких стратегічних цілей:

Ціль 1. Формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва;

Ціль 2. Забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України;

Ціль 3. Забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку України;

Ціль 4. Зниження екологічних ризиків з метою мінімізації їх впливу на екосистеми, соціально-економічний розвиток та здоров'я населення;

Ціль 5. Удосконалення та розвиток державної системи природоохоронного управління.

Аналіз відповідності цілей Стратегії стратегічним цілям державної екологічної політики, визначених Основними засадами (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року (далі - стратегічні цілі державної екологічної політики), представлено в таблиці 2.

Таблиця 2.

Аналіз відповідності цілей Стратегії стратегічним цілям державної екологічної політики визначених «Основними засадами (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року»

Стратегічні цілі державної екологічної політики	Стратегічні цілі Стратегії			
	1. Розвиток людського капіталу та підвищення якості життя населення	2. Конкурентоспроможна економіка регіону (яка розвивається на засадах смарт-спеціалізації) у національному та глобальному просторі	3. Гармонійний просторовий розвиток	4. Екологічна безпека та збереження природних ресурсів
1. Формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва	++	+	+	++
2. Забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України	++	0	+	++
3. Забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку України	+	+	+	++
4. Зниження екологічних ризиків з метою мінімізації їх впливу на екосистеми, соціально-економічний розвиток та здоров'я населення	++	+	+	++
5. Удосконалення та розвиток державної системи природоохоронного управління	+	+	+	+

Для оцінки відповідності цілей використовувалася п'ятибальна шкала:

++ - цілі Стратегії добре узгоджені з стратегічними цілями державної екологічної політики;

+ - цілі Стратегії та стратегічні цілі державної екологічної політики принципово узгоджуються, проте не узгоджені в стратегії. Необхідно тісніше пов'язати цілі на наступних етапах планування та/або на рівні заходів;

0 - цілі Стратегії та стратегічні цілі державної екологічної політики нейтральні по відношенню одні до одних

- - цілі Стратегії та стратегічні цілі державної екологічної політики не узгоджуються, але можуть бути узгоджені. В рамках наступного планування потрібні спеціальні заходи, спрямовані на узгодження цілей стратегії та стратегічних цілей державної екологічної політики

-- цілі Стратегії та стратегічні цілі державної екологічної політики принципово суперечать одні одним. Необхідні термінові заходи, сформовані на уточнення цієї цілі Стратегії

Стратегічна ціль 1 «Розвиток людського капіталу та підвищення якості життя населення» спрямована на збереження та розвиток людського потенціалу, створення умов для зростання добробуту, комфортного та безпечного проживання мешканців та забезпечення розвитку регіону, бізнесу, громади, особи. Отже вона добре узгоджується з 1, 2 та 4 стратегічними цілями державної екологічної політики.

Стратегічна ціль 2 «Конкурентоспроможна економіка регіону (яка розвивається на засадах старт-спеціалізації) у національному та глобальному просторі» передбачає індустріально-технологічний розвиток економіки на інноваційних засадах, розвиток бізнес-екосистеми регіону, нарощення туристично-рекреаційного потенціалу та модернізацію транспортно-логістичної інфраструктури в умовах зовнішніх викликів. Аналіз показує, що цілі Стратегії та стратегічні цілі державної екологічної політики принципово узгоджуються. Проте необхідно тісніше пов'язати цілі на наступних етапах планування та/або на рівні заходів, особливо в частині забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу.

Стратегічна ціль 3 «Гармонійний просторовий розвиток» передбачає заходи з стимулювання економічної активності територій регіону, підтримки перспективних видів аграрно-промислового виробництва та інфраструктурного забезпечення просторового розвитку. Напрямок принципово узгоджується з усіма цілями державної екологічної політики. Для більш повного узгодження стратегічної цілі 3, зокрема, з цілями 1, 2, 3 та 4 державної екологічної політики доцільно додати, наприклад, проекти з стимулювання впровадження систем екологічного управління на підприємствах, стимулювання впровадження суб'єктами господарювання більш екологічно чистого, ресурсоефективного виробництва та екологічних інновацій, зокрема екологічної модернізації промислових підприємств шляхом зниження ставки екологічного податку або у формі фіксованої річної суми компенсації.

Стратегічна ціль 4 «Екологічна безпека та збереження природних ресурсів» направлена на охорону та раціональне використання водних ресурсів та зниження негативного впливу на атмосферу, розв'язання проблеми негативного впливу відходів на довкілля та здоров'я населення, збереження біологічного та відновлення ландшафтного розмаїття області, здійснення екологічного моніторингу та інформування громадськості про стан довкілля. Тому напрям принципово узгоджується з усіма стратегічними цілями державної екологічної політики.

Також була проаналізована узгодженість стратегічних цілей Запорізької області з ключовими секторами розвитку (табл. 3). Позначка «х» використовується там, де присутня узгодженість, внесок або відповідний зв'язок.

Таблиця 3.

Узгодженість стратегічних цілей Запорізької області з ключовими секторами розвитку

Сектори	Стратегічні цілі (Запорізька область)			
	1. Розвиток людського капіталу та підвищення якості життя населення	2. Конкурентоспроможна економіка регіону (яка розвивається на засадах смарт-спеціалізації) у національному та глобальному просторі	3. Гармонійний просторовий розвиток	4. Екологічна безпека та збереження природних ресурсів
Економіка й торгівля	X	X	X	X
Промисловість та інфраструктура	X	X	X	
Сільське, лісове господарство, харчова промисловість	X	X	X	X
Транспорт і дороги	X	X	X	
Екологія і природні ресурси	X	X	X	X
Освіта й молодь	X	X	X	
Здоров'я, соціальний захист, сім'я й дитина	X		X	X
Культура й туризм	X	X	X	X
Обмін інформацією	X	X	X	X
Комунальне господарство	X	X	X	X
Територіальний розвиток, земля й кадастр	X	X	X	X

III. Характеристика поточного стану довкілля Запорізької області

Запорізька область відноситься до регіонів, де зосереджена значна кількість підприємств важкої промисловості: *близько 40 % від загальної кількості виробленої продукції в області припадає на металургію та понад 21 % на постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря.*

В області також зосереджені хімічні, машинобудівні підприємства та підприємства гірничодобувного комплексу. Стан довкілля області формується під значним антропогенним впливом суб'єктів господарювання. Високий рівень розвитку промисловості призводить до значного техногенного навантаження на довкілля області, що спричиняє забруднення повітряного та водного басейнів, земельних ресурсів, негативно впливає на здоров'я населення, флору та фауну.

Атмосферне повітря

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами по Запорізькій області, як і загалом по Україні, мають загальну тенденцію до зменшення. У структурі викидів забруднюючих речовин основну частину складають діоксид та інші сполуки сірки, оксиди азоту, оксид вуглецю та речовини у вигляді суспендованих твердих частинок, недиференційованих за складом. Однак, Запорізька область і надалі входить до п'ятірки найбільш забруднених областей України.

Таблиця 4.

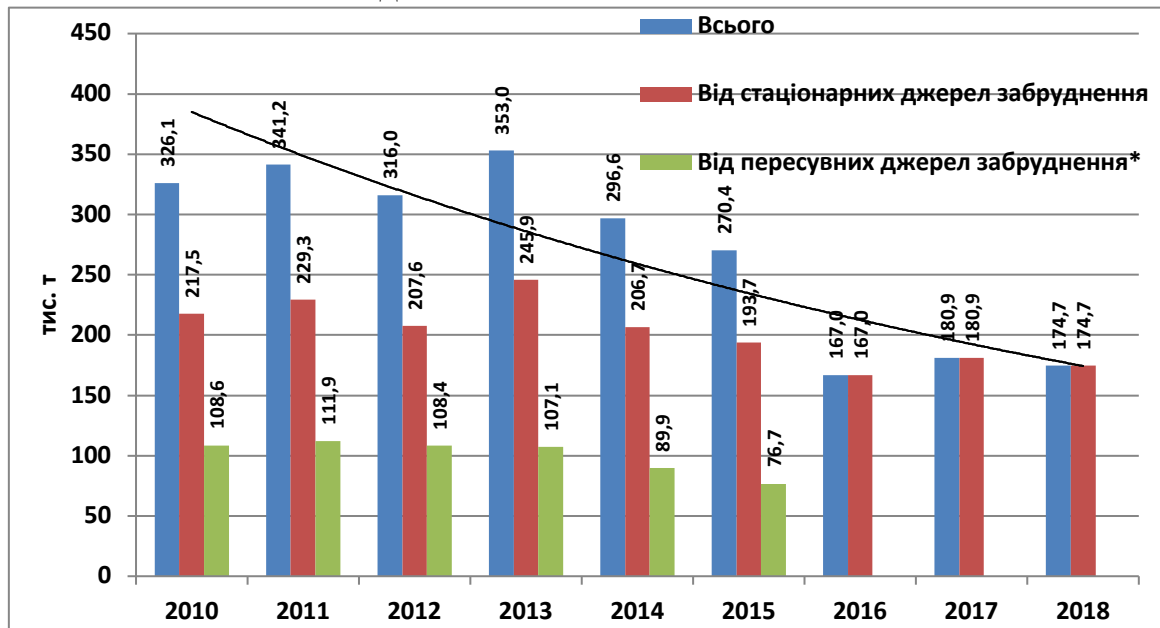
Викиди забруднюючих речовин у атмосферу від стаціонарних джерел забруднення за окремими регіонами, тис. т

	Роки				
	2014	2015	2016	2017	2018
Україна	3350,0	2857,4	3078,1	2584,9	2508,3
Дніпропетровська	855,8	723,9	833,0	657,3	614,3
Донецька	1043,0	917,6	981,4	784,8	790,2
Запорізька	206,7	193,7	167,0	180,9	174,7
Івано-Франківська	228,8	223,9	196,7	198,3	221,4
Львівська	100,2	102,4	103,1	109,1	106,7
Харківська	150,5	53,4	100,2	45,0	44,7

Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря протягом 2010-2018 років представлена на рис. 1. Спостерігається загальне зменшення обсягів викидів і певна стабілізація обсягів викидів в останні 3 роки.

У 2018 році кількість суб'єктів підприємницької діяльності, що здійснюють викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря склала 504 од., що на 108 менше, ніж у 2017 році та на 46 менше, ніж у 2016 році. У 2018 році обсяги викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел у розрахунку на душу населення зменшились на 2,6 кг і склали 101,9 кг, у порівнянні з 2017 роком (104,5 кг) та збільшились на 6,3 кг, у порівнянні з 2016 роком (95,6 кг). З року в рік основна частина забруднень потрапляє в атмосферу від підприємств

міста Запоріжжя та міста Енергодар. У 2018 році викиди від стаціонарних джерел підприємств м. Запоріжжя та м. Енергодар склали 71,3 тис. т (проти 69,9 у 2017 році) та 98,2 тис. т (проти 105,3 у 2017 році), що відповідно склало 97% від загальної кількості викидів по області.

* з 2016 р. дані щодо викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел викидів відсутні у зв'язку зі зміною форми статистичної звітності: виключенням даної позиції зі звітів 2 тп-повітря

Джерело: Головне управління статистики у Запорізькій області

Рис. 1. Динаміка викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря у Запорізькій області у 2010-2018 роках

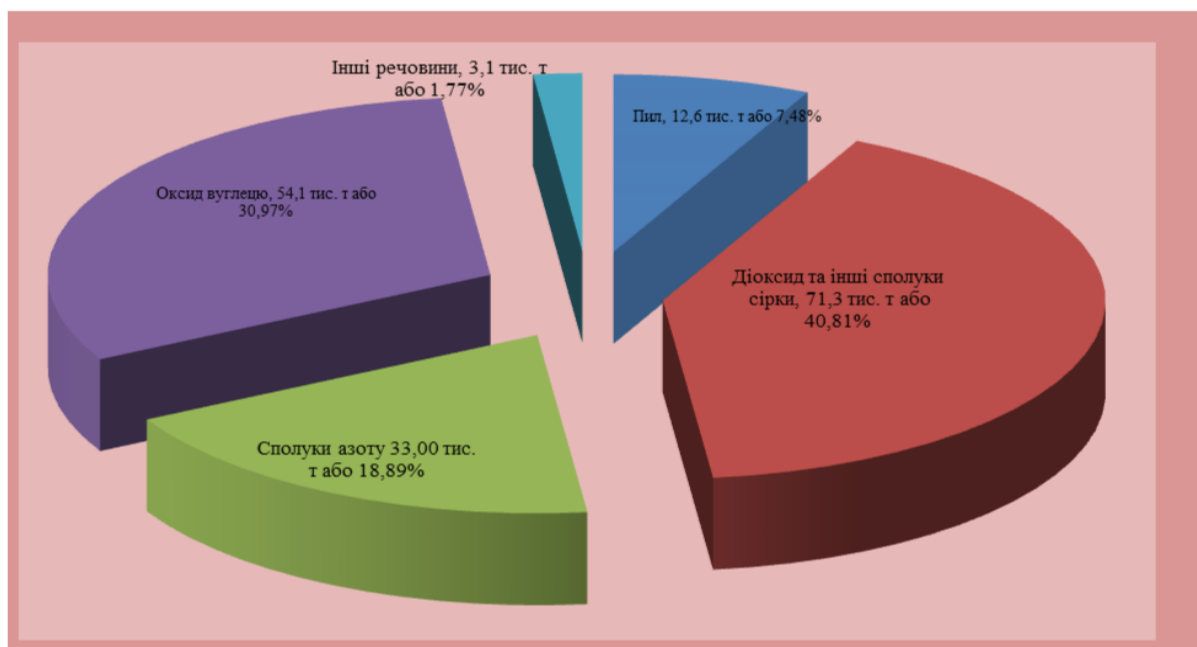

Рис. 2. Структура викидів основних забруднюючих речовин в атмосферне повітря Запорізької області

Аналіз динаміки викидів забруднюючих речовин в розрізі по населених пунктах показує тенденцію до зменшення викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел викидів у порівнянні з попереднім роком. Основну частку у забруднення атмосферного повітря м. Запоріжжя вносять промислові підприємства – найбільші забруднювачі, викиди яких становлять 60-70% від загального валового обсягу викиду забруднюючих речовин.

Найбільшими забруднювачами атмосферного повітря в регіоні залишаються підприємства чорної та кольорової металургії, теплоенергетики, хімії, машинобудування, харчової промисловості, на які припадає приблизно 90,0 % викидів всіх забруднюючих речовин.

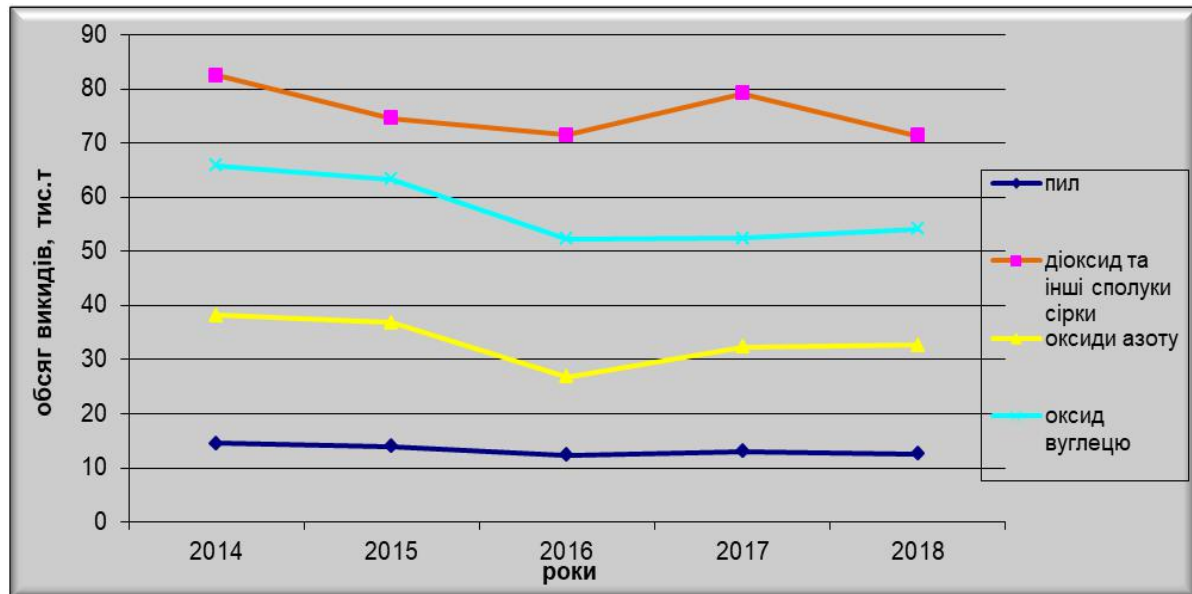

Рис. 3. Динаміка викидів основних забруднюючих речовин в атмосферне повітря Запорізької області

Найбільшими забруднювачами атмосферного повітря в регіоні залишаються підприємства чорної та кольорової металургії, теплоенергетики, хімії, машинобудування, харчової промисловості, на які припадає приблизно 90,0 % викидів всіх забруднюючих речовин:

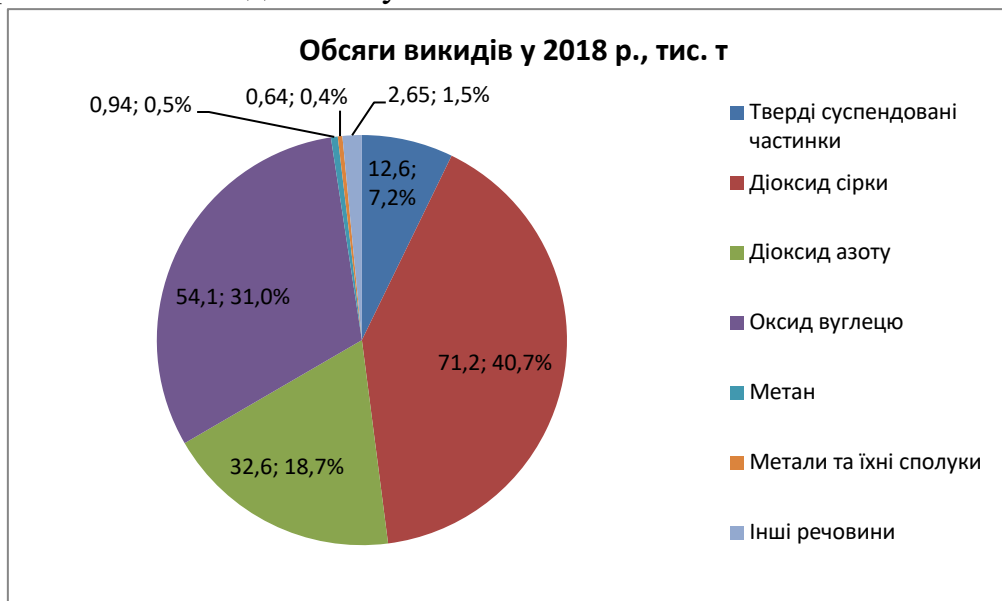
- ВП Запорізька ТЕС АТ «ДТЕК ДНІПРОЕНЕРГО»;
- ПАТ «Запоріжсталь»;
- АТ «Запорізький завод феросплавів»;
- ПрАТ «Дніпроспецсталь»;
- ПрАТ «Запорізький абразивний комбінат»Т;
- ПрАТ «Запоріжжкокс»;
- ПАТ «Український графіт»;
- ПрАТ «Запоріжвогнетрив»;
- ТОВ «Запорізький титано-магнієвий комбінат»;
- АТ «Мотор Січ».

Згідно із проведеним аналізом спостерігається зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел порівняно з попереднім роком.

Зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря вищезазначеними підприємствами обумовлене, головним чином, зменшенням обсягів виробництва і впровадженням на підприємствах природоохоронних заходів, встановлених умовами дозволів на викиди та регіональними природоохоронними програмами, а збільшення – зі збільшенням обсягів виробництва.

У 2018 році фахівцями ДУ «Запорізький ОЛЦ МОЗ України» проводився моніторинг за станом атмосферного повітря у 15 містах та 23 сільських населених пунктах області шляхом підфакельних досліджень в зоні впливу джерел викидів промислових підприємств та автомобільного транспорту у місцях проживання та відпочинку населення.

Джерело: Головне управління статистики у Запорізькій області

Рис. 4. Обсяги викидів основних забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення у Запорізькій області у 2018 році, тис. т

Впродовж 2018 року лабораторіями ДУ «Запорізький ОЛЦ МОЗ України» проведено 12 272 дослідження атмосферного повітря (у 2017 р. – 12 399), у 2,85 % виявлені перевищення гранично - допустимих концентрацій (у 2017 році вказані перевищення склали 3,3 %). У тому числі в міських поселеннях проведено 9 666 досліджень атмосферного повітря, в 3,6 % виявлені перевищення граничнодопустимих концентрацій, у сільських поселеннях проведено 2 606 – в 0,1 % виявлені перевищення граничнодопустимих концентрацій.

За вказаний період у м. Запоріжжя оцінка впливу на здоров'я людини стану атмосферного повітря проводилася у 60 умовно-фіксованих точках спостереження у житловій забудові міста по 22-х інгредієнтах. Проведено 1 191 лабораторно-інструментальне дослідження атмосферного повітря, з них не відповідало нормативним показникам 211 - 7,7% (у 2017 р.- 7,86 %). Протягом року перевищення гігієнічних нормативів в атмосферному повітрі реєструвались в межах від 1,1 до 2,9 ГДК та обумовлювалось такими показниками: пил (32,7 %

від загальної кількості відхилень), фенол (34,6 %), сірководень (22,3 %), сірководень (7,1 %), азоту діоксид (3,3 %).

Багаторічний моніторинг якості атмосферного повітря свідчить про стабільно високе його забруднення як на межі санітарно-захисних зон, так і в житлових районах.

Основною причиною забруднення атмосферного повітря м. Запоріжжя залишаються застарілі технології та устаткування, на базі яких функціонують підприємства і які не можуть забезпечити дотримання сучасних гігієнічних нормативів.

Запоріжжя – єдине місто в області, де проводяться дослідження стану атмосферного повітря по постах спостереження забруднення.

Водокористування

Водний фонд Запорізької області складають ріка Дніпро, розташовані на ній Каховське та Дніпровське водосховища з об'ємами води в них відповідно 18,2 і 3,3 км³, 3 середніх, 62 малих річки (довжиною більше 10 км), на яких створено 28 водосховищ та 1205 ставків.

Середній багаторічний обсяг поверхневого стоку р. Дніпро, що транзитом проходить по території області, складає 53,0 км³/рік. Загальний обсяг поверхневого стоку, що формується в межах області, сягає 0,425 км³/рік.

В маловодний рік 75% забезпеченості – 0,252 км³/рік, в дуже маловодні роки 95 % забезпеченості 0,106 км³/рік. Фактична водність малих і середніх річок області у 2016 - 2018 роках була дещо нижчою від норми, в основному визначалась природними факторами і склала 0,339 км³/рік.

Експлуатаційні запаси підземних вод складають 302,669 тис. м³/добу.

У 2018 році із природних водних об'єктів області забрано 1260,0 млн м³ води, з них:

з поверхневих джерел 1214,0 млн м³;

з підземних джерел 45,78 млн м³; та використано 1199,0 млн м³ води.

Основним джерелом водопостачання є р. Дніпро – обсяг забору води сягає 96,3 % від загального по області.

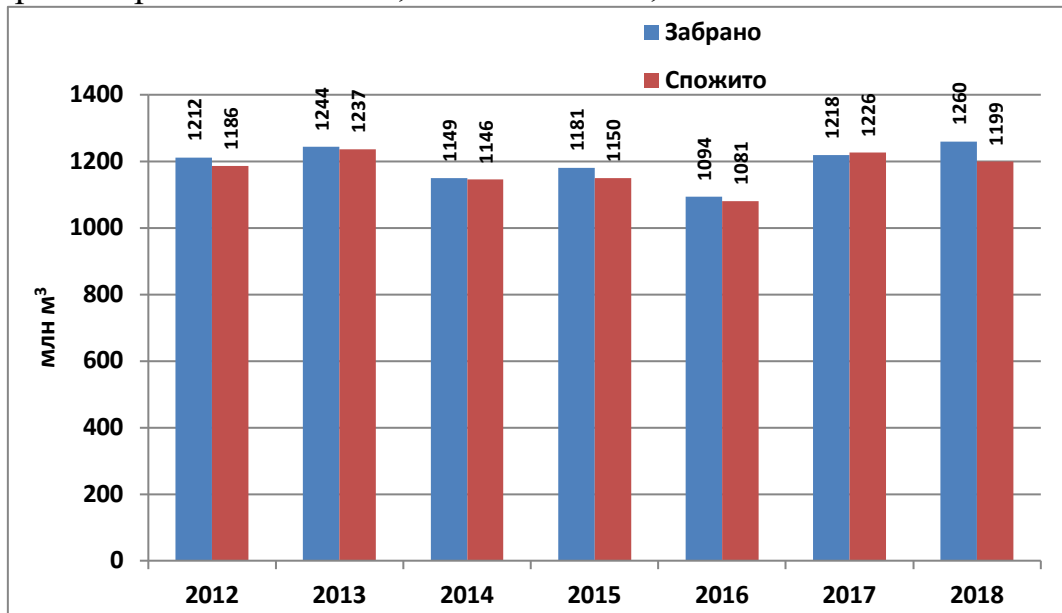
Загальний рівень забору та споживання прісної води в області залишається приблизно на одному й тому самому рівні (рис. 5).

Динаміка загального обсягу забору, використання та скиду зворотних вод по області, в першу чергу, залежить від найбільшого користувача водних ресурсів ВП «Запорізька ТЕС» ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго», який працює на прямотоці. У звітному році підприємством для виробництва електроенергії забрано з Каховського водосховища 848,034 млн м³ свіжої води, що складає 67,3 % від загального забору води по області.

У 2018 році з підземних джерел забрано 45,78 млн м³, у тому числі 15,86 млн м³ шахтно-кар'єрних вод. Для задоволення потреб населення та галузей економіки з підземних водоносних горизонтів у звітному році використано 24,90 млн м³, що складає 1,98 % від загального забору води по області.

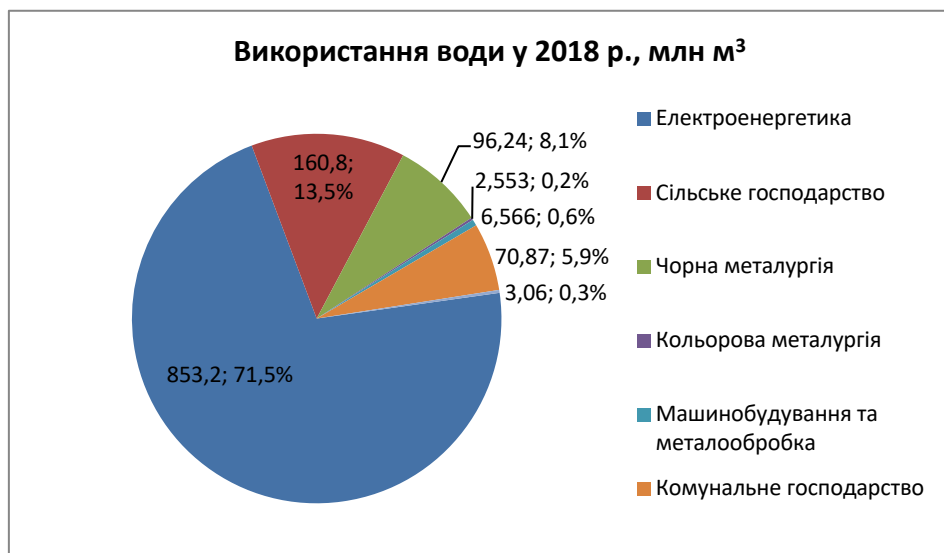
Найбільш водоемкими галузями економіки області є (рис. 6):

електроенергетика - використано 853,2 млн м³ води, що складає 71,1 % загального обсягу використаної води;
 сільське господарство (з врахуванням потреби у зрошенні) – відповідно 160,8 млн м³ та 13,4 %;
 металургія – відповідно 98,79 млн м³ та 8,2 %;
 житлово-комунальний сектор – відповідно 70,89 млн м³ та 5,9 %;
 машинобудування – відповідно 6,6 млн м³ та 0,6 %;
 харчова промисловість - 3,060 млн м³ та 0,2 %.

Джерело: Екологічний паспорт Запорізької області (2018 р.)

Рис. 5. Динаміка забору та споживання прісної води у Запорізькій області

Джерело: Екологічний паспорт Запорізької області (2018 р.)

Рис. 6. Використання води різними галузями економіки Запорізької області

Протягом 2018 року в поверхневі водні об'єкти області було відведено 888,4 млн. м³ зворотних вод, з них: нормативно очищених – 45,01 млн м³; без

очищення – 0,370 млн м³ недостатньо-очищених – 65,58 млн м³ нормативно чистих без очищення – 777,2 млн м³.

Загальна потужність очисних споруд Запорізької області складає 417,3 млн м³, в тому числі перед скидом у водні об'єкти 395,4 млн м³.

Таблиця 5.

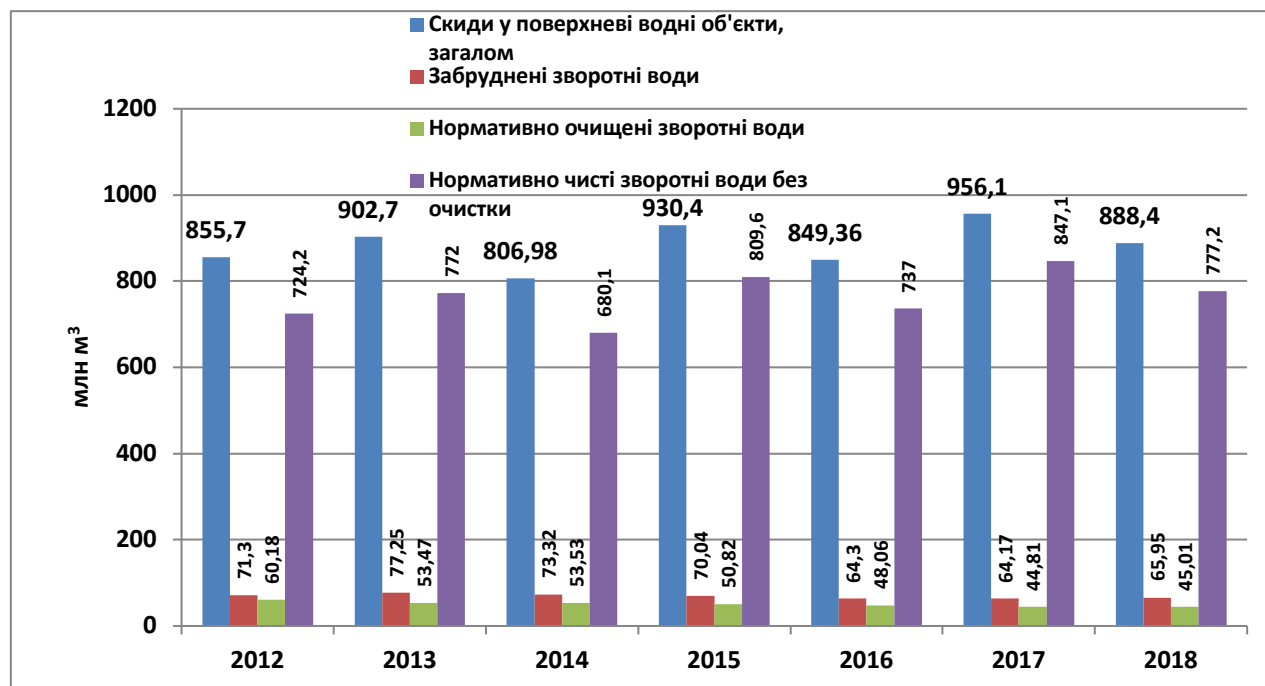
Основні показники використання і відведення води, млн м³

Показники	1990	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018
Забрано води з природних водних об'єктів – всього	4699,0	1815,2	1115,0	1132,0	1181,0	1094,0	1218,0	1260,0
Спожито свіжої води (включаючи морську), з неї на	4598,0	1702,0	1076,0	1099,0	1150,0	1081,0	1226,0	1199,0
виробничі потреби	3603,0	1362,0	864,3	918,6	986,9	924,4	1043,0	973,5
побутово-питні потреби	226,0	175,0	138,3	105,7	71,35	69,52	65,53	66,28
зрошення	690,0	137,5	34,1	32,49	67,72	85,98	112,9	153,0
сільськогосподарські потреби	82,0	25,8	4,9	3,73	1,95	0,60	0,539	0,146
ставково-рибне господарство	8,3	8,3	44,1	38,25	71,36	68,28*	69,47*	56,27*
Втрати води при транспортуванні	95,0	80,0	70,8	65,68	65,79	68,17	67,93	60,20
Загальне водовідведення, з нього	3671,0	1411,0	886,9	863,2	954,7	873,3	980,1	911,6
у поверхневі водні об'єкти	3587,0	1385,4	863,7	838,05	930,4	849,36	956,1	888,4
у тому числі								
забруднених зворотних вод	168,0	299,4	498,0	72,66	70,04	64,3	64,17	65,95
з них без очищення	61,0	76,9	346,00	4,29	2,06	1,46	0,384	0,370
нормативно очищених	161,0	4,0	17,9	60,99	50,82	48,06	44,81	45,01
нормативно чистих без очистки	3258,0	1082,0	347,7	704,4	809,6	737,0	847,1	777,2
Обсяг оборотної та послідовно використаної води	7339,0	9995,7	10021,0	9931,5	9722,0	8100,2	8906,1	8765,7
Частка оборотної та послідовно використаної води, %	61,5	86,2	90,2	94,49	94,53	94,01	94,27	94,25
Потужність очисних споруд перед скиданням до водного об'єкта	437,0	383,7	366,1	406,7	393,2	393,3	392,2	395,4

Не зважаючи на достатню потужність очисних споруд для забезпечення очищення стічних вод до нормативних показників, 59,4 % від загального обсягу стічних вод, що потребують очищення, були відведені до водних об'єктів як недостатньо-очищені. Причиною неякісної очистки зворотних вод є застарілі технології очищення стічних вод, фізична та моральна зношеність обладнання, несвоєчасне проведення поточних та капітальних ремонтів, відсутність дієвих

економічних стимулів для будівництва нових очисних споруд в промисловому секторі, відсутність коштів на оновлення, розширення та підтримання в належному стані очисних споруд в житлово-комунальному господарстві.

Динаміка скидів стічних вод у поверхневі водні об'єкти усіма водокористувачами вказує на певну стабілізацію рівня водовідведення (рис. 7).

Джерело: Екологічний паспорт Запорізької області (2018 р.)

Рис. 7. Динаміка скиду зворотних вод у природні водні об'єкти

Забезпечують очищення стічних вод очисні споруди міст Запоріжжя, Токмак, Вільнянськ, Гуляйполе та смт Новомиколаївка.

У решті населених пунктів проблема очистки госпобутових стічних вод до нормативних показників практично не розв'язана, а в таких районних центрах, як: смт Розівка, Приазовське та Велика Білозерка очисні споруди та мережі каналізації взагалі відсутні.

Екологічний стан Азовського моря

Азовське море є унікальним водним об'єктом і являє собою мілководне водоймище з максимальною глибиною до 13,5 м. Для Азовського моря характерний специфічний гідрологічний режим, що обумовлено його ізольованістю, мілководністю, великим припливом річкових вод, обміном води з Чорним морем, солоність води якого значно більше солоності води Азовського моря. Для морської води характерно відносно швидке нагрівання і охолодження по всій глибині, а також її перемішування, що зумовлює вирівнювання температури і солоності.

Період 2009-2012 років став початком чергового циклу підвищення солоності моря, в 2017 році солоність північної частини Азовського моря досягла своїх максимальних значень – в середньому 13,8 ‰.

З ростом солоності вод Азовського моря було відзначено зниження видового різноманіття прісноводно-солонуватих видів і збільшення кількості морських видів.

У 2017 році у зв'язку з підвищенням солоності моря видове різноманіття пелагічних безхребетних було представлено невеликою кількістю солоновато-водних видів.

Збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування національної екологічної мережі

Запорізька область відноситься до найбільш антропогенно змінених регіонів. Не зважаючи на постійне збільшення площі природно-заповідного фонду (далі – ПЗФ), його частина в загальній площі території області не в повній мірі відповідає міжнародним стандартам та стратегії планування території. Внаслідок надмірної розораності ґрунтів (понад 86 % території області), в області значно ускладнилися умови забезпечення територіальної єдності ділянок з природними ландшафтами, що ускладнює просторові процеси біологічного обміну на ценотичному та генетичному рівнях, притаманні живій природі. Потужний промисловий і сільськогосподарський потенціал, з одного боку, сприяв розвитку господарської діяльності в області, а з іншого – запустив процеси регресу і навіть деградації природних екосистем. У зазначених умовах невідкладним завданням є відновлення екологічного балансу регіону. Відновити екологічний баланс регіону можливо шляхом збереження цінних і типових компонентів ландшафтного та біологічного різноманіття, земель з малозміненими природними ландшафтами, головним чином, природних для нашого регіону степових екосистем, забезпечення необхідних умов для відновлення їх ключових компонентів, а також достатнім простором природних середовищ.

Збереження місць оселення та зростання видів тваринного і рослинного світу, шляхів міграції тварин і рослин має забезпечити поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду у єдину територіальну схему – регіональну екологічну мережу (фрагмент національної екологічної мережі), яка інтегруватиметься в загальнодержавну та всеєвропейську Смарагдову мережу.

Ключовим підходом до збереження біологічного різноманіття на всіх його рівнях (видовому, популяційному, ценотичному, генетичному) – є збереження різноманіття місць мешкання і життєздатних популяцій, що, в свою чергу, покладено в основу концепції екологічної мережі.

Основною метою створення екомережі є визначення складових територій, які поєднуються між собою в екологічні коридори та утворюють формування територіально єдиної системи природних територій, яка побудована для забезпечення можливості природних шляхів міграції та поширення видів рослин і тварин. При цьому, національна екологічна мережа має відповідати вимогам її функціонування у Всеєвропейській екологічній мережі та виконувати провідні функції щодо збереження біологічного різноманіття.

Таблиця 6.

Динаміка збільшення площі природно-заповідного фонду

Показники	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Кількість територій та об'єктів природно-заповідного фонду	337	342	345	347	347
Площа природно-заповідного фонду, тис. га	124,242	124,657	124,970	125,056	125,068
Площа природно-заповідного фонду, у % від загальної площі області	4,57	4,58	4,6	4,6	4,6

Земельні ресурси і ґрунти

За останні роки в області відбулися незначні зміни у складі земельних угідь.

Таблиця 7.

Динаміка структури земельного фонду області*

Основні види земель та угідь	2015 рік	
	Всього, га	% до загальної площі території
Загальна територія, у тому числі	2718290,0824	100
1. Сільськогосподарські угіддя, з них:	2241615,8459	82,5
- рілля	1903576,8601	70,0
- перелоги	-	-
- багаторічні насадження	38679,7785	1,4
- сіножаті і пасовища	299359,2073	11,0
2. Ліси і інші лісовкриті площі, з них:	119294,5314	4,4
вкритих лісовою рослинністю	110280,1181	4,1
3. Забудовані землі	95683,3974	3,5
4. Відкриті заболочені землі	7228,4431	0,3
5. Відкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом (піски, яри, землі, зайняті зсувами, щебенем, галькою, голими скелями)	23196,4469	0,9
6. Інші землі	231271,4177	8,5
Усього земель (суша)	2543350,0369	93,6
Води (території, що покриті поверхневими водами)	174940,0455	6,4

* дані наведені за станом на 01.01.2016, які надано Головним управлінням Держгеокадастру у Запорізькій області. У зв'язку з відсутністю фінансування робіт по виконанню спеціальних зйомок і обстежень земель на території Запорізької області з Державного бюджету України оновлення даних щодо структури земельного фонду області не здійснювалося

Земельному фонду області притаманна певна двоїстість: з одного боку, в її ґрунтовому покриві переважають родючі чорноземні ґрунти, з другого – процеси деградації ґрунтів охоплюють практично всю її територію. В цьому важливу роль відіграють фактори, що пов'язані з використанням земель.

Використання деградованих та малородючих ґрунтів, безпідставно включених до складу орних земель, завдають щорічно збитків, оскільки виробничі витрати на них не компенсуються отриманими врожайми. Крім того, наносяться невідправні збитки екологічного характеру за рахунок змиву родючого шару ґрунту. Втрати від ерозії вимірюються десятками мільйонів

гривень на рік, знищуються найродючіші шари ґрунту та його найважливіша складова – гумус.

В Запорізькій області по даних земельного обліку налічується 76,5141 тис. га земель сільськогосподарського призначення, що потребують консервації.

Надмірна розораність території погіршує екологічні умови та можливості саморегулювання агроландшафту, знижує активність ґрунтоутворюючих процесів та природної родючості ґрунтів, посилює їх ерозію.

За останні 35 років площа еродованих земель збільшилась на 25,2 %. На теперішній час водною ерозією охоплено 35,5 %, а вітровою – більш ніж 90 % площі сільськогосподарських угідь (в роки з пиловими бурями практично вся територія області піддається дії вітрової ерозії).

Найбільш піддані водній ерозії Гуляйпільський, Запорізький, Новомиколаївський, Більмацький, Кам'янсько-Дніпровський райони; вітровій – Веселівський та Михайлівський райони. Одночасно водній та вітровій ерозії найбільш піддані Приморський та Бердянський райони.

Основними чинниками антропогенного впливу на земельні ресурси області є сільське господарство, промисловість, енергетика, транспорт, гірничодобувна промисловість.

Природнокліматичні умови, а також нераціональне використання сільськогосподарських земель збільшує площу деградованих ґрунтів. Ерозія, засолення, осолонцювання, ущільнення, підтоплення, порушення, зсуви – всі ці види деградації земель характерні для області.

З метою попередження небезпечного підняття рівнів ґрунтових вод, своєчасного виявлення та усунення причин розвитку процесів підтоплення тавизначення ділянок, що потребують першочергового виконання робіт по захисту від підтоплення, вкрай необхідним є організація та постійне функціонування системи моніторингу рівня ґрунтових вод на урбанізованих територіях міст і селищ, що сприятиме ефективному використанню обмежених фінансових ресурсів. Через відсутність фінансування моніторинг не ведеться. Мережа режимно-спостережувальних свердловин на урбанізованих територіях практично відсутня.

Відходи

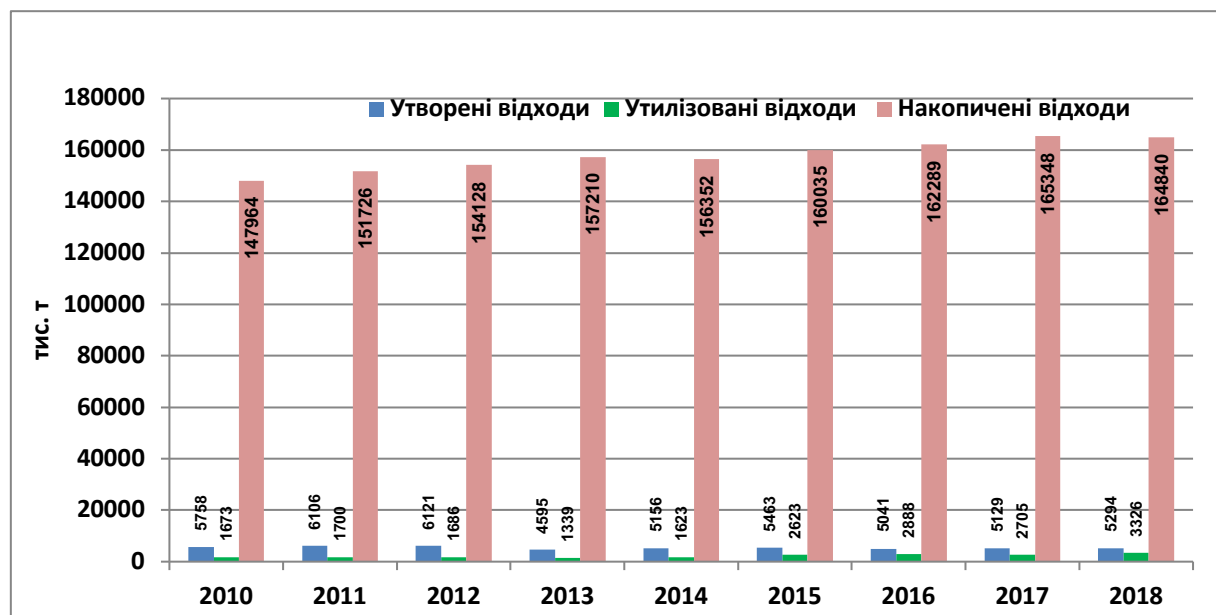
Запорізька область відноситься до регіонів, де зосереджена значна кількість підприємств важкої промисловості: 45 % від загальної кількості виробленої продукції в області займає продукція металургії та оброблення металу, 20 % – виробництво та розподілення електроенергії, газу, тепла, води.

Виробнича діяльність підприємств пов'язана з утворенням відходів I–IV класів небезпеки. Так, Запорізька область замикає п'ятірку регіонів з найбільшим показником утворення відходів.

Масштабність ресурсного використання і енергетично-сировинної спеціалізації економіки регіону в цілому сприяють значному утворенню і накопиченню відходів виробництва і споживання.

Динаміка утворення, перероблення та накопичення відходів представлена на рис. 8. Як можна бачити, кількість утворених відходів приблизно залишається

на одному й тому ж рівні, від третини до половини утворених відходів переробляється, а кількість накопичених відходів невпинно зростає.

Джерело: Головне управління статистики у Запорізькій області

Рис. 8. Динаміка основних показників утворення та поводження з відходами у Запорізькій області з урахуванням відходів, утворених у домогосподарствах

Найбільшу частку утворення відходів I–IV класів небезпеки за категоріями матеріалів у 2018 році складають:

- осад промислових стоків – 403,6 тис. т;
- відходи чорних металів – 42,2 тис. т;
- відходи тваринного походження та змішані харчові відходи – 49,7 тис. т;
- відходи рослинного походження – 84,6 тис. т; тваринні екскременти, сеча та гній – 78,6 тис. т; побутові та побідні відходи – 294,6 тис. т;
- мінеральні відходи будівництва та знесення об'єктів, у т.ч. змішані будівельні відходи – 276,3 тис. т;
- інші мінеральні відходи – 667,2 тис. т;
- відходи згорання – 3307,0 тис. т.

Утилізовано 3325,9 тис. т відходів та видалено у спеціально відведені місця чи об'єкти – 1568,1 тис. т відходів.

З року в рік спостерігається стійка тенденція до збільшення питомої ваги використаних, знешкоджених та утилізованих відходів від загального обсягу утворених, так у 2015 році цей показник склав 50 %, у 2016 р. – 58,86 %, у 2017 р. – 59,4 %, а у 2018 р. – 63,8 %. Це обумовлено збільшенням відсотку відходів, які використовуються як вторинні матеріали.

На сьогодні в області особливо гостро постає проблема поводження з твердими побутовими відходами, виникнення і ліквідації несанкціонованих звалищ відходів.

Роботу з підтримання санітарного стану території, організації збору побутових відходів, виявлення та ліквідації стихійних звалищ проводять

комунальні та приватні підприємства, сільські та селищні ради із залученням суб'єктів підприємницької діяльності, що провадять господарську діяльність на підпорядкованій території.

Таблиця 8.

Основні показники поводження з відходами I–IV класів небезпеки

Показники	Роки				
	2014	2015	2016	2017	2018 (попередні дані)
Утворилося	5155,6	5463,3	5040,8	5129,8	5294,5
у тому числі: відходи I–III класів небезпеки	16,6	19,0	16,0	17,5	18,3
Спалено	91,6	116,1	79,2	57,2	52,4
Утилізовано	1623,0	2623,1	2887,8	2705,5	3325,9
Видалено у спеціально відведені місця чи об'єкти	2035,0	1941,9	1790,9	1946,6	1568,1
Загальний обсяг відходів, накопичених протягом експлуатації у спеціально відведених місцях чи об'єктах (місця видалення відходів) на кінець звітного року	156351,9	160034,8	162288,7	165347,9	

Отже, основною екологічною проблемою регіону залишається забруднення поверхневих водних об'єктів неочищеними і недостатньо очищеними зворотними водами підприємств металургійного комплексу та житлово-комунальної галузі.

Розгалужена структура промислових виробництв, що потребує значних затрат енергії та природних ресурсів, в комплексі з застарілим обладнанням, яке, в більшості випадків, не підлягає модернізації, є основною причиною значних обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря для Запорізької області. Повітряохоронні заходи, що проводяться підприємствами забруднювачами, мають локальний характер і не дозволяють досягти прийняттого екологічного ефекту, достатнього для поліпшення якості повітря області. У зв'язку з цим, для регіону життєво необхідною є модернізація промисловості, а саме металургії та енергетики. Також необхідно створювати та розширювати існуючу мережу підприємств з виробництва відновлювальних джерел енергії.

Враховуючи наявність в області великих обсягів накопичених відходів, відсутність потужностей для їх знешкодження чи утилізації, а також місць для їх видалення, основними пріоритетами в сфері поводження з відходами в області є скорочення обсягів розміщених відходів, забезпечення екологічно безпечного поводження з ними та своєчасне виявлення негативних наслідків накопичення відходів.

Збереження цінних і типових компонентів ландшафтного та біологічного різноманіття шляхом їх заповідання дає змогу відновити екологічний баланс регіону, а саме природні ландшафти, головним чином, природних для нашого регіону степових екосистем, забезпечення необхідних

умов для відновлення їх ключових компонентів, а також достатнім простором природних середовищ.

Збереження місць оселення та зростання видів тваринного і рослинного світу, шляхів міграції тварин і рослин має забезпечити поєднання територій та об'єктів природно-заповідного фонду у єдину територіальну схему – регіональну екологічну мережу (фрагмент національної екологічної мережі), яка інтегруватиметься в загальнодержавну та всеєвропейську Смарагдову мережу.

Здоров'я населення

Для Запорізької області характерний високий рівень захворюваності населення за певними класами хвороб – зокрема, новоутвореннями та хворобами органів дихання, вродженими аномаліями, що підтверджує порівняння із загальноукраїнськими показниками. Зазначене потребує активізації профілактичних заходів саме за цими напрямками.

У рамках проєкту Світового банку «Поліпшення охорони здоров'я на службі у людей на 2015 – 2019 роки» кошти Світового банку спрямовуються на зміцнення та розвиток первинної медико-санітарної допомоги у Запорізькій області для покращення ситуації з профілактики, ранньої діагностики та лікування серцево-судинних захворювань та вдосконалення медичної допомоги хворим з хворобами системи кровообігу у Запорізькій області.

З метою підвищення поінформованості населення стосовно хронічних неінфекційних захворювань, факторів ризику їх виникнення та профілактики, наказом Департаменту охорони здоров'я облдержадміністрації від 28.12.2017 № 1315 «Про організацію роботи «Школи здоров'я» у закладах охорони здоров'я області» організовано «Школи здоров'я», затверджено примірне положення та анкети для пацієнтів щодо здорового способу життя.

Медичними працівниками закладів охорони здоров'я області постійно проводиться інформаційно-роз'яснювальна робота з пацієнтами, в тому числі і в «Школах здоров'я», та профілактичні огляди населення для виявлення артеріальної гіпертензії, надлишкової ваги. Сформовано групи ризику щодо розвитку та поширення серцево-судинних та судинно-мозкових захворювань.

Пацієнти, що раніше не спостерігалися, взяті на диспансерний облік лікарями центрів ПМСД. Знання, отримані під час зустрічі з медичними працівниками, перевіряються за допомогою опитувальників факторів ризику серцево-судинних захворювань.

Таблиця 9.

Захворюваність населення за класами хвороб, на 100 тис. населення, 2017

	Усі захворювання	Деякі інфекційні паразитарні хвороби	Новоутворення	Хвороби ендокринної системи, розладу харчування, порушення обміну речовин	Розлади психіки та поведінки	Хвороби системи кровообігу	Хвороби органів дихання	Уроджені аномалії (вади розвитку), деформації і хромосомні порушення
Запорізька	58462	2512	883	746	297	2943	29389	104
Україна	62895	2222	865	928	302	4208	28445	111

У Запорізькій області вироблено системний підхід у перкутанній реперфузійній терапії (первинне стентування) та впроваджено в КУ «Обласний медичний центр серцево-судинних захворювань» Запорізької обласної ради для хворих з гострим коронарним синдромом, які своєчасно доставляються службою екстреної медичної допомоги, в першу чергу мешканців районів області з нетривалим транспортуванням. Крім цього, в області працює система догоспітального застосування фібринолітиків хворим з гострим коронарним синдромом з елевацією ST на рівні екстреної медичної допомоги та на вторинному рівні надання допомоги в містах та районах з тривалим терміном транспортування, частково з подальшою перкутанною ангіопластиком інфарктної артерії.

У 2019 році планується відкриття другого реперфузійного центру для надання медичної допомоги населенню Запорізької області.

Проблемні аспекти: високий рівень захворюваності населення за певними класами хвороб зокрема, новоутвореннями та хворобами органів дихання, вродженими аномаліями;

У Запорізькій області створено 5 госпітальних округів: Запорізький, Бердянський, Мелітопольський, Пологівський та Василівський (розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.03.2017 № 201-р «Про затвердження переліку та складу госпітальних округів Запорізької області»), до них входять і об'єднані територіальні громади. Госпітальними радами вищезазначених госпітальних округів визначені багатопрофільні лікарні інтенсивного лікування, які потребують дооснащення необхідним медичним та технологічним обладнанням, автотранспортом. Існує також проблема щодо незадовільного стану доріг.

залишаються проблеми щодо матеріально-технічного забезпечення закладів охорони здоров'я: комп'ютерною та оргтехнікою, широкосмуговим доступом до мережі Інтернет, заміни санітарного транспорту;

укомплектованість штатних лікарських посад в цілому по області є стабільно низькою, особливо щодо закладів охорони здоров'я у сільській місцевості, в області постійно налічується кількість АЗПСМ, не укомплектованих жодним лікарем;

незорієнтованість медичної інфраструктури на реалізацію системної моніторингової і профілактичної роботи з протидії характерним для регіону захворюванням: новоутворень, вроджених аномалій, а також пов'язаним із забрудненням повітря та питної води, що призводить до високого рівня смертності населення.

IV. Характеристика стану довкілля за умови прийняття Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року

Поєднання зусиль, спрямованих на заохочення економічного зростання регіону із зусиллями, спрямованими на пом'якшення несприятливого впливу на довкілля та покращення здоров'я населення, забезпечуватиме розвиток регіону, для якого є важливою якістю життя нинішнього та майбутніх поколінь.

За умови прийняття Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року можуть бути такі очікувані результати стосовно стану довкілля, в тому числі здоров'я населення:

Оперативна ціль 1.1. Збереження та розвиток людського потенціалу

Очікувані результати:

трансформація системи охорони здоров'я, що забезпечить якісну, ефективну, доступну медичну допомогу всім верствам населення;

зростання середньої тривалості життя, зокрема за рахунок зниження темпів розповсюдження та смертності від ускладнень серцево-судинних, судинно-мозкових захворювань, онкологічних та соціально-небезпечних хвороб;

зниження показників перинатальної, немовлячої та дитячої смертності, відсутність материнської смертності;

покращення демографічної структури населення;

популяризація здорового способу життя серед населення області;

збереження та розширення інфраструктури та кадрового потенціалу у сфері фізкультури та спорту.

Оперативна ціль 1.2. Створення умов для зростання добробуту, комфортного та безпечного проживання мешканців

Очікувані результати:

модернізація водопровідно-каналізаційного господарства, підвищення ефективності та надійності його функціонування;

підвищення забезпеченості населення регіону газопостачанням та якісною питною водою.

Оперативна ціль 2.1. Індустріально-технологічний розвиток економіки на інноваційних засадах

Очікувані результати:

зменшення рівня енергоємності виробництва на основі розширення використання нетрадиційних і відновлюваних джерел енергії, диверсифікації енергопостачання, оптимізації структури енергогенеруючих потужностей у промисловому виробництві;

покращення екологічної ситуації в регіоні на основі розвитку екологоефективних технологій промислового виробництва.

Оперативна ціль 2.3. Нарощення туристично-рекреаційного потенціалу

Очікувані результати:

покращення туристично-рекреаційної й курортної інфраструктури;

створення нових туристичних продуктів та підвищення якості існуючих;

створення сприятливих умов для розвитку перспективних тематичних напрямів туризму, зокрема, сільського (зеленого), історико-культурного, релігійного тощо.

Оперативна ціль 2.4. Модернізація транспортно-логістичної інфраструктури в умовах зовнішніх викликів

Очікувані результати: зниження екологічного навантаження на навколишнє природне середовище.

Оперативна ціль 3.1. Стимулювання економічної активності територій регіону

Очікувані результати:

підвищення якості життя працездатного населення та залучення громадян до розвитку сільських територій через стимулювання їх ділової активності;

збільшення обсягів виробництва та реалізації продукції місцевих товаровиробників.

Оперативна ціль 3.2. Підтримка перспективних видів аграрно-промислового виробництва

Очікувані результати:

розвиток сфери органічного сільськогосподарського виробництва;

збереження родючості ґрунтів та формування сучасної системи зрошення;

імплементация сучасних практик організації виробництва та зберігання сільськогосподарської продукції.

Оперативна ціль 3.3. Інфраструктурне забезпечення просторового розвитку

Очікувані результати: покращення експлуатаційного стану автомобільних доріг загального користування.

Оперативна ціль 4.1. Охорона та раціональне використання водних ресурсів та зниження негативного впливу на атмосферу

Очікувані результати:

покращення стану атмосферного повітря;

удосконалення діючих та впровадження сучасних систем очищення;

будівництво нових та реконструкція існуючих очисних каналізаційних споруд та мереж каналізації;

відновлення і підтримання сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану річок;

поліпшення екологічного стану малих річок та річки Дніпро;

скорочення забруднення водних об'єктів за рахунок проведення заходів по упорядкуванню зливової каналізації міст і селищ.

Оперативна ціль 4.2. Розв'язання проблеми негативного впливу відходів на довкілля та здоров'я населення

Очікувані результати:

запобігання та мінімізація утворення відходів шляхом удосконалення діючих та впровадження сучасних технологій і обладнання;

зменшення забруднення промисловими та твердими побутовими відходами;

обмеження утворення відходів шляхом реструктуризації виробництва;
покращення управління твердими побутовими відходами;
розвиток та формування системи збирання, заготівлі та переробки відходів як вторинної сировини;
впровадження сучасних екологічно чистих технологій переробки відходів, у тому числі переробки з отриманням енергії.

Оперативна ціль 4.3. Збереження біологічного та відновлення ландшафтного розмаїття області

Очікувані результати:
припинення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття;
забезпечення належного рівня утримання існуючих та створення нових об'єктів природно-заповідного фонду.

Оперативна ціль 4.4. Екологічний моніторинг та інформування

Очікувані результати:
вдосконалення системи державного моніторингу навколишнього природного середовища на регіональному рівні;
підвищення рівня інформування громадян про стан навколишнього середовища;
стимулювання участі громадськості в процесі прийняття рішень з питань, що стосуються довкілля;
підвищення екологічної культури населення.

V. Основні екологічні проблеми Запорізької області

Запорізька область відноситься до найбільш техногенно-навантажених регіонів України. В області зосереджені практично всі основні галузі промисловості, серед яких провідне місце займають електроенергетика, металургія, машинобудування, металообробка та хімія. Основу промисловості регіону складають металургійний та енергетичний комплекси.

Найгострішими проблемами в області є тривале забруднення поверхневих та підземних вод, повітря та земель внаслідок господарської діяльності, накопичення у великих обсягах промислових та побутових відходів.

1) Забруднення атмосферного повітря викидами забруднюючих речовин від промислових підприємств та автотранспорту.

Наявність у Запорізькій області та м. Запоріжжя потужного промислового потенціалу призводить до значних обсягів викидів у атмосферне повітря. Крім того, більшість промислових підприємств використовують ресурсо- та енергомісткі технології, які впроваджувалися у промисловості найбільш дешевшим способом – за відсутності механізмів охорони довкілля. Ситуація загострюється кліматичними особливостями регіону та існуючою забудовою міста Запоріжжя.

Основними проблемами забруднення атмосферного повітря області та м. Запоріжжя продовжують залишатися:

застарілі технології та устаткування, на базі яких функціонують підприємства, і які вже не в змозі забезпечити дотримання встановлених законодавством нормативів граничнодопустимих викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря;

значна частка газоочисного обладнання, яке експлуатується на підприємствах, морально і фізично застаріла. Ступінь амортизаційного зношення складає від 54 до 80%. Газоочисне обладнання підприємств уловлює в основному тільки пил, у той час як найбільш шкідливі з'єднання (окисли азоту й вуглецю, фенол, сірчисті та фтористі сполуки й ін.) викидаються без очищення;

великі обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від неорганізованих джерел, які сприяють значній загазованості житлових районів.

2) Забруднення водних об'єктів скидами забруднюючих речовин із зворотними водами промислових підприємств, підприємств житлово-комунального господарства.

Сучасний стан поверхневих водних об'єктів області формується під антропогенним впливом суб'єктів господарювання. Найбільшими забруднювачами водних об'єктів області є підприємства чорної і кольорової металургії та житлово-комунального господарства.

Скидання зворотних вод у водні об'єкти області у 2018 році здійснювалося 91 водокористувачем, з них скидання забруднених і недостатньо очищених зворотних вод здійснювали 24 водокористувачі.

Обсяги скиду забруднених зворотних вод залежить від обсягів виробництва основними підприємствами-забруднювачами водних об'єктів, і в першу чергу, ВП «Запорізькою ТЕС» ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго» та ПАТ «Запорізький металургійний комбінат «Запоріжсталь».

Обсяги скидання забруднених зворотних вод іншими водокористувачами залишилися на попередньому рівні або мають тенденцію до скорочення не лише за рахунок впровадження заходів з раціонального використання водних ресурсів, більш ефективного використання водооборотних циклів і підвищення дієвості економічних важелів регулювання водокористування, а й за рахунок зменшення обсягів виробництва.

Причиною неякісного очищення стічних вод на очисних спорудах підприємств житлово-комунального господарства є застарілі технології, фізична і моральна зношеність обладнання і споруд, несвоєчасне проведення поточних і капітальних ремонтів, відсутність коштів для оновлення, розширення та підтримання в належному стані очисних споруд.

Залишаються актуальними питання впровадження заходів більш ефективного використання водооборотних циклів. Проблеми з очисткою стічних вод існують майже у всіх населених пунктах області, окрім міст Запоріжжя, Вільнянськ, Токмак, Гуляйполе та смт Новомиколаївка.

Небезпечне екологічне становище склалося в рекреаційній зоні на побережжі Азовського моря в сел. Кирилівка, де за відсутності централізованих систем водопостачання, каналізування і очистки стічних вод функціонують близько 500 закладів відпочинку і оздоровлення. Стічні води накопичуються у вигрібах з наступним вивозом автотранспортом на полігон рідких побутових відходів. Це створює постійну загрозу забруднення Азовського моря, Утлюцького та Молочного лиманів і ґрунтових вод неочищеними господарсько-побутовими стічними водами. Полігон рідких побутових відходів, в порушення п. 2 ст. 90 Водного кодексу України, облаштований у прибережній захисній смузі Молочного лиману, що має статус гідрологічного заказника загальнодержавного значення та входить до складу Приазовського національного природного парку. Даний фактор негативно впливає на інвестиційну привабливість регіону, стримує його соціально-культурний розвиток.

Зволікання з введенням в дію систем централізованого водопостачання, каналізації та очистки стоків в умовах високого скупчення людей разом з негативними екологічними наслідками може надзвичайно ускладнити і санітарно-епідеміологічну ситуацію на даній та сусідніх ділянках узбережжя Азовського моря, у тому числі Приазовського національного природного парку.

3) Проблеми щодо умов скидання шахтних і кар'єрних вод у водні об'єкти.

На території Запорізької області мінералізовані шахтні води використовуються ПрАТ «Запорізький залізорудний комбінат». Підприємством після механічного очищення мінералізовані шахтні води відводяться в ізольований ставок-випаровувач, розташований у верхів'ї Утлюкського лиману Азовського моря. Залишковий вплив господарської діяльності ПрАТ «Запорізький залізорудний комбінат» полягає в тривалому виключенні частини акваторії Утлюкського лиману, зайнятої ставком-випаровувачем, із загальної екосистеми Азовського моря.

4) Забруднення підземних водоносних горизонтів.

Майже всі підземні водоносні горизонти, що використовуються для централізованого водопостачання, природно захищені, залягають на глибині більше 100 м, тому забруднення з поверхні не зазнали. Виняток складає четвертинний водоносний горизонт, який використовується для питного водопостачання м. Енергодар та прилеглих сіл. В цій зоні спостерігається підвищення концентрацій нітритів, нітратів, нафтопродуктів в результаті життєдіяльності розташованих в області живлення водоносного горизонту населених пунктів, впливу господарської діяльності ВП ЗАЕС ДП «НАЕК «Енергоатом», ВП Запорізька ТЕС ПАТ «ДТЕК Дніпроенерго», зрошувальних систем та інших суб'єктів господарювання. Крім того, потенційними джерелами надходження забруднень до підземних водоносних горизонтів є безгосподарні свердловини, які втратили свого власника при реформуванні агропромислової галузі.

5) Порушення гідрологічного та гідохімічного режиму малих річок регіону

В області нараховується 136 малих та середніх річок і балок довжиною більше 10 км. І хоча їх доля в загальних водних ресурсах області складає близько 1%, вони відіграють важливу роль у формуванні загального екологічного стану території.

Сучасний екологічний стан малих та середніх річок області, виходячи з результатів проведеної паспортизації, оцінюється за більшістю показників як незадовільний і в останні роки залишається на незмінному рівні. Головною причиною такого становища є наднормове антропогенне навантаження на екологічні системи малих річок, які дуже відчутно реагують на будь-яке втручання. За виключенням міст Запоріжжя, Бердянськ, Василівка, Енергодар, Кам'янка-Дніпровська, скидання господарсько-побутових стічних вод населених пунктів області здійснюється в малі та середні річки.

Найбільш суттєвими чинниками, що визначають екологічний стан малих річок, є:

скидання в малі та середні річки забруднених та недостатньо очищених зворотних вод через неефективну роботу очисних споруд або взагалі їх відсутність, особливо в житлово-комунальному господарстві (м. Оріхів, смт Якимівка, м. Дніпрорудне й інші);

змив забруднюючих речовин з урбанізованих територій безпосередньо в малі річки. Ця проблема особливо актуальна для великих населених пунктів (міста Запоріжжя, Мелітополь, Пологи, Оріхів й інші);

малі річки приймають дренажні води при захисті зрошуваних сільськогосподарських угідь, населених пунктів від підтоплення, з якими до водних об'єктів вимиваються мінеральні солі, фосфати, органічні речовини, мінеральні добрива, пестициди і гербіциди;

висока розораність басейнів річок (від 63% до 94% їх площі, а в середньому 75%) на фоні дуже низької залісненості (3–5%) сприяє інтенсивному розвитку процесів ерозії на 40–60% території області. Продукти ерозії, відкладаючись в руслах річок, призводять до їх замулення. Результати

проведеної паспортизації частини рік області показали, що потужність мулових відкладень в руслах річок на 60-80% їх довжини перевищує 0,3 м, а в деяких місцях сягає 1-2 м;

порушення режиму господарської діяльності в межах прибережних захисних смуг і водоохоронних зон;

надмірна зарегульованість річок ставками і водосховищами (коефіцієнт зарегульованості становить 0,51-1,79). Значну кількість ставків створено без проектів, тому періодично їх греблі розмиваються, замулюючи русла та створюючи небезпечні ситуації при русі хвилі прориву вниз по течії;

порушення правил експлуатації водозаборів і штучних водойм, в результаті чого не гарантується збереження санітарного мінімуму витрат води на нижче розташованих ділянках річок.

Покращення стану малих річок потребує системного цілеспрямованого підходу, зокрема встановлення всіх потенційних джерел забруднення, їх ліквідація, розчищення малих річок по всій довжині.

6) Підтоплення земель і населених пунктів регіону

Не дивлячись на те, що Запорізька область знаходиться в зоні недостатнього зволоження, процеси підтоплення набули широкого розповсюдження і суттєво впливають на екологічний стан території та умови життєдіяльності людей. Вплив процесів підтоплення на загальний екологічний стан території області залишається відчутним. Суттєву роль в їх розвитку відіграє і господарська діяльність. Більшість зрошувальних і дренажних систем в результаті реформування аграрного сектору економіки передані на баланс сільськогосподарських підприємств і сільських громад, які через брак коштів у місцевих бюджетах та відсутність кваліфікованих кадрів не в змозі забезпечити виконання всіх технічних вимог до їх експлуатації.

Підвищення рівня ґрунтових вод на урбанізованих територіях міст та селищ відбувається, головним чином, за рахунок надмірного техногенного навантаження, а природні фактори лише підсилюють цей вплив. Розвитку процесів підтоплення сприяє порушення правил планування та забудови території, що мають забезпечити своєчасний водовідвід, стан водопровідних та каналізаційних мереж.

Через замулення, особливо на території населених пунктів, русла малих річок значно знизили свою дренажну спроможність. Викликає також занепокоєння стан гідротехнічних споруд і гребель, водопропускних труб і мостів на автодорогах тощо.

У межах Кам'янсько-Дніпровського району Запорізької області існує постійна загроза підтоплення населених пунктів цього району через незадовільну роботу гідротехнічних споруд, призначених для захисту від підтоплення сільських населених пунктів і сільськогосподарських угідь Кам'янсько-Дніпровського району Запорізької області (Кам'янського Поду).

7) Поводженням з відходами I-III класів небезпеки.

Область відноситься до регіонів, де зосереджена значна кількість підприємств важкої промисловості. У зв'язку з цим складною в області

залишається проблема накопичення відходів, яка представляє реальну небезпеку для життя населення та довкілля.

Масштабність ресурсовикористання і енергетично-сировинної спеціалізації економіки регіону в цілому сприяють значному утворенню і накопиченню відходів виробництва і споживання. З метою зменшення обсягів розміщених відходів, які утворюються практично на всіх підприємствах - основних забруднювачах, підприємствами здійснюються заходи з подальшої їх утилізації, оброблення (перероблення).

Важливим в області залишається питання безпечного поводження з безхазяйними, забороненими і непридатними до використання в сільському господарстві хімічними засобами захисту рослин (далі – ХЗЗР), які не можна використовувати за прямим призначенням внаслідок втрати корисних властивостей, закінчення терміну придатності, заборони до застосування, втратою паспортних даних, маркування (етикетки) чи неконтрольованого змішування. Останніми роками декілька разів змінювалися власники ХЗЗР. Це призвело до виникнення великої кількості безхазяйних ХЗЗР.

Масштабність ресурсовикористання і енергетично-сировинної спеціалізації економіки регіону в цілому сприяють значному утворенню і накопиченню відходів виробництва і споживання.

8) Утилізація відходів гірничодобувної, металургійної, енергетичної та інших галузей промисловості.

На території області зосереджена значна кількість підприємств хімічної, машинобудівної, важкої промисловості та підприємств з виробництва та розподілення електроенергії, газу, тепла, води та гірничодобувного комплексу.

З метою зменшення негативного впливу на довкілля в результаті розміщення відходів, які утворюються в процесі виробництва гірничодобувної, металургійної, енергетичної та інших галузей промисловості, суб'єкти господарювання здійснюють заходи з подальшої їх утилізації, оброблення (перероблення). Питання накопичення та утилізації промислових відходів має загальнодержавне значення, оскільки більша частина відходів містить шкідливі для довкілля та людини речовини. Розв'язання проблеми утилізації відходів – це очищення довкілля від токсичних речовин і баласту та отримання при цьому корисних продуктів і, як наслідок, економічного ефекту.

9) Організація контролю радіаційної безпеки щодо впливу на довкілля АЕС, об'єктів з радіоактивними відходами, при ліквідації накопичувачів (хвостосховищ) відходів виробництв з підвищеними рівнями радіоактивності та рекультивациі земель, що мають радіоактивне забруднення.

На території регіону знаходиться ВП ЗАЕС ДП «НАЕК «Енергоатом» (ЗАЕС), розташована на березі Каховського водосховища в м. Енергодар, яка є найбільшою в Європі і в Україні атомною електростанцією.

На проммайданчику ЗАЕС розташовані 3 сховища для тимчасового зберігання твердих радіоактивних відходів загальним об'ємом 18990 м³ та 2

сховища для тимчасового зберігання рідких радіоактивних відходів загальним об'ємом 4800 м³. Захоронення радіоактивних відходів на ЗАЕС не здійснюється.

Значення потужності дози гамма-випромінювання по вимірювальних каналах ІВС «Кільце» знаходяться на рівні фонових значень, характерних для даного регіону.

10) Поширення екзогенних геологічних процесів.

Незбалансована господарська діяльність, залучення територій розвитку геологічних процесів у сферу господарювання створюють передумови для активного розвитку екзогенних геологічних процесів та призводять до неминучих змін геологічного середовища.

У Запорізькій області майже 80% господарських об'єктів побудовано на лесових ґрунтах. Просідання лесових торфовищ від власної ваги під час наповнення його вологою у місті Запоріжжя може бути досить значним. Великі збитки від руйнування споруд у таких умовах складають специфіку будівництва на ділянках, де основою споруд є лесові ґрунти.

11) Охорона, використання та відтворення дикої фауни і флори.

Природний водообмін між Молочним лиманом і Азовським морем відіграє значну роль у процесах міграції біологічних видів. Молочний лиман є унікальним середовищем для нересту та нагулу цінних промислових видів риб, які заходять із Азовського моря.

У результаті східних вітрів відбувається замулення черепашково-піщаною сумішшю промоїни яка з'єднує Молочний лиман з Азовським морем, що перешкоджає природній міграції водних видів. Для забезпечення постійного водообміну на замовлення Приазовського національного природного парку розпочато будівництво нового з'єднувального каналу між Азовським морем і Молочним лиманом.

Використання природних територій в межах ПЗФ визначається у заповідних режимах цих територій. Межі ПЗФ встановлюються відповідними проектами землеустрою щодо встановлення меж в природі (на місцевості), обмеження та обтяження щодо їх використання вносяться до державного земельного кадастру. Процес ефективного використання та відтворення дикої флори в межах природно-заповідного фонду залежить від кількості встановлених в природі на місцевості заповідних територій. Отже, фінансування даного заходу дає можливість вдосконалювати роботу в даному секторі охорони дикої природи.

12) Проблеми природно-заповідного фонду.

Природні території, сприятливі для відтворення дикої фауни і флори, є території ПЗФ, загальна площа яких у Запорізькій області складає 125,068 тис. га, що становить 4,61% від загальної території області. У регіоні великий відсоток територій, які використовуються в сільському господарстві. Внаслідок цього, процес пошуку та створення нових та розширення існуючих територій природно-заповідного фонду ускладнено. Обмеження, які передбачені на заповідних територіях, ускладнюють процес надання погоджень щодо створення нових або розширення існуючих заповідних територій.

VI. Зобов'язання у сфері охорони довкілля

Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» (№ 1264-ХІІ від 26.06.91) визначено (ст. 204), що до компетенції обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій у сфері охорони навколишнього природного середовища належить:

а) забезпечення реалізації державної політики у сфері заповідної справи, формування, збереження та використання екологічної мережі, здійснення управління та регулювання у сфері охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду України на відповідній території;

б) участь у проведенні моніторингу стану навколишнього природного середовища;

в) участь у розробленні стандартів щодо регулювання використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища від забруднення та інших шкідливих впливів;

г) реалізація повноважень у сфері оцінки впливу на довкілля відповідно до законодавства про оцінку впливу на довкілля;

г) затвердження за поданням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони навколишнього природного середовища, для підприємств, установ і організацій лімітів використання природних ресурсів (крім природних ресурсів загальнодержавного значення), скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище (крім скидів, що призводять до забруднення природних ресурсів загальнодержавного значення, навколишнього природного середовища за межами відповідної території);

д) видача дозволів на здійснення операцій у сфері поводження з відходами, викиди шкідливих речовин у навколишнє природне середовище, спеціальне використання природних ресурсів відповідно до законодавства;

д-1) реалізація повноважень у сфері стратегічної екологічної оцінки відповідно до законодавства про стратегічну екологічну оцінку;

е) вирішення інших питань у сфері охорони навколишнього природного середовища відповідно до закону.

Засади екологічної політики України визначені Законом України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» (№ 2697-VIII від 28.02.2019). Закон передбачає інтегрування екологічних вимог під час розроблення і затвердження документів державного планування, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку.

Відповідно до Указу Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» (№ 722/2019) має бути забезпечено дотримання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року.

Основними міжнародними правовими документами щодо СЕО є Протокол про стратегічну екологічну оцінку (Протокол про СЕО) до Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція

Еспо), ратифікований Верховною Радою України (№ 562-VIII від 01.07.2015), та Директива 2001/42/ЄС про оцінку впливу окремих планів і програм на навколишнє середовище, імплементація якої передбачена Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. В Україні проведення СЕО регламентується Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку» (№ 2354-VIII від 20.03.2018).

Юридичні засади поводження з водними ресурсами визначаються Водним кодексом України (№ 214/95-ВР від 06.06.95) та іншими законодавчими актами, що були розроблені для забезпечення збереження, збалансованого й науково обґрунтованого використання та відновлення водних ресурсів, захисту водних ресурсів від забруднення, зараження й виснаження, запобігання та пом'якшення негативного впливу, покращення екологічного стану водних об'єктів і захисту прав водокористувачів.

Найголовнішими питаннями у сфері водопостачання та водовідведення є дозвіл на забір води із джерел водопостачання (дозвіл на спеціальне водокористування) і дозвіл на скидання очищених та неочищених стічних вод у навколишнє середовище. З 18 травня 2013 року дозволи на спеціальне водокористування надаються не Мінприроди України, а Радою міністрів АР Крим і обласними адміністраціями (для водних ресурсів державного значення) та органами виконавчої влади з питань охорони навколишнього природного середовища АР Крим і обласними радами (для водних ресурсів місцевого значення). Водночас процедури надання таких дозволів залишилися незмінними.

Основне чинне екологічне законодавство та норми у сфері користування водними ресурсами:

- постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку видачі дозволів на спеціальне водокористування»;
- постанова Кабінету Міністрів України «Про Порядок розроблення і затвердження нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин та перелік забруднюючих речовин, скидання яких нормується»;
- Державні санітарні норми та правила «Питна вода. Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною»;
- наказ Міністерства екології та природних ресурсів України «Про затвердження Інструкції про порядок розробки та затвердження гранично допустимих скидів (ГДС) речовин у водні об'єкти із зворотними водами»;
- постанова Кабінету Міністрів України «Про правовий режим зон санітарної охорони водних об'єктів».

Правове й інституційне регулювання та ключові екологічні вимоги у сфері охорони атмосферного повітря визначаються в Законі України «Про охорону атмосферного повітря» (2707-XII від 16.10.92). Основне чинне законодавство та норми у сфері захисту атмосферного повітря:

постанова Кабінету Міністрів України «Про Порядок розроблення і затвердження нормативів граничнодопустимого рівня впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел забруднення на стан атмосферного повітря»;

постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок видачі дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами»;

постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про порядок здійснення державного обліку в галузі охорони атмосферного повітря»;

посібник з інвентаризації джерел викидів в атмосферне повітря; максимальні допустимі концентрації та «можливі рівні безпечного ефекту» для забруднюючих речовин в атмосферному повітрі для заселених територій.

Правові засади у сфері поводження з відходами забезпечуються Законом України «Про відходи» (№ 187/98-ВР від 05.03.1998) та іншими законодавчими актами, що були розроблені для регулювання діяльності з метою уникнення чи мінімізації утворення відходів, зберігання й поводження з ними, запобігання та зменшення негативних наслідків для довкілля і здоров'я людини від утворення, зберігання та поводження з відходами. Повноваження місцевих державних адміністрацій у сфері поводження з відходами визначаються статтею 20 закону «Про відходи».

В Україні сформовано інвестиційне законодавство, в якому, зокрема, значна увага приділяється необхідності дотримання екологічних норм в процесі інвестиційної діяльності. Так, Законом України «Про інвестиційну діяльність» (№ 1560-ХІІ від 18.09.1991) встановлюється заборона інвестування в об'єкти, створення і використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм, встановлених законодавством України (ст. 4). У разі порушення екологічних, санітарно-гігієнічних та архітектурних норм державний орган може прийняти рішення про зупинення або припинення інвестиційної діяльності (ст. 21). Крім цього, в ст. 8 зазначається, що інвестор зобов'язаний одержати висновок з оцінки впливу на довкілля у випадках та порядку, встановлених Законом України «Про оцінку впливу на довкілля» (№ 2059-VIII від 23.05.2017).

VII. Ймовірні наслідки для довкілля від реалізації стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року

Ймовірні наслідки для довкілля від реалізації Стратегії визначалися відповідно до контрольного переліку, наведеного в табл. 10.

Таблиця 10.

Оцінка ймовірних наслідків для довкілля від реалізації Стратегії відповідно до контрольного переліку

Чи може реалізація Стратегії спричинити:	Негативний вплив			Пом'якшення існуючої ситуації
	Так	Ймовірно	Ні	
Повітря				
1. Збільшення викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел?		●		
2. Збільшення викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел?		●		+
3. Погіршення якості атмосферного повітря?		●		+
4. Появу джерел неприємних запахів?			●	
5. Зміни повітряних потоків, вологості, температури або ж будь-які локальні чи регіональні зміни клімату?			●	
Водні ресурси				
6. Збільшення обсягів скидів у поверхневій воді?		●		+
7. Будь-які зміни якості поверхневих вод (зокрема таких показників, як температура, розчинений кисень, прозорість, але не обмежуючись ними)?			●	+
8. Збільшення скидання шахтних і кар'єрних вод у водні об'єкти?			●	
9. Значне зменшення кількості вод, що використовуються для водопостачання населенню?			●	
10. Збільшення навантаження на каналізаційні системи та погіршення якості очистки стічних вод?			●	
11. Появу загроз для людей і матеріальних об'єктів, пов'язаних з водою (зокрема таких, як паводки або підтоплення)?			●	
12. Зміни напрямів і швидкості течії поверхневих вод або зміни обсягів води будь-якого поверхневого водного об'єкту?		●		
13. Порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок регіону?			●	
14. Зміни напрямку або швидкості потоків підземних вод?			●	
15. Зміни обсягів підземних вод (шляхом відбору чи скидів або ж шляхом порушення водоносних горизонтів)?			●	
16. Забруднення підземних водоносних горизонтів?			●	
Відходи				
17. Збільшення кількості утворюваних твердих побутових відходів?			●	+
18. Збільшення кількості утворюваних чи накопичених промислових відходів IV класу небезпеки?		●		
19. Збільшення кількості відходів I-III класу небезпеки?			●	
20. Спорудження еколого-небезпечних об'єктів поводження з відходами?			●	+

Чи може реалізація Стратегії спричинити:	Негативний вплив			Пом'якшення існуючої ситуації
	Так	Ймовірно	Ні	
21. Утворення або накопичення радіоактивних відходів?			●	
Земельні ресурси				
22. Порушення, переміщення, ущільнення ґрунтового шару?			●	
23. Будь-яке посилення вітрової або водної ерозії ґрунтів?			●	
24. Зміни в топографії або в характеристиках рельєфу?			●	
25. Появу таких загроз, як землетруси, зсуви, селеві потоки, провали землі та інші подібні загрози через нестабільність літогенної основи або зміни геологічної структури?			●	
26. Суттєві зміни в структурі земельного фонду, чинній або планованій практиці використання земель?			●	
27. Виникнення конфліктів між ухваленими цілями стратегії та цілями місцевих громад?			●	
Біорізноманіття та рекреаційні зони				
28. Негативний вплив на об'єкти природно-заповідного фонду (зменшення площ, початок небезпечної діяльності у безпосередній близькості або на їх території тощо)?			●	+
29. Зміни у кількості видів рослин або тварин, їхній чисельності або територіальному представництві?			●	
30. Збільшення площ зернових культур або сільськогосподарських угідь в цілому?			●	
31. Порушення або деградацію середовищ існування диких видів тварин?			●	
Рекреаційні зони та культурна спадщина				
32. Будь-який вплив на кількість і якість наявних рекреаційних можливостей?		●		+
33. Будь-який вплив на наявні об'єкти історико-культурної спадщини?			●	+
34. Інші негативні впливи на естетичні показники об'єктів довкілля (перепони для публічного огляду мальовничих краєвидів, появу естетично неприйнятних місць, руйнування пам'ятників природи тощо)?			●	
Населення та інфраструктура				
35. Зміни в локалізації, розміщенні, щільності та зростанні кількості населення будь-якої території?			●	
36. Вплив на нинішній стан забезпечення житлом або виникнення нових потреб у житлі?			●	
37. Суттєвий вплив на нинішню транспортну систему? Зміни в структурі транспортних потоків?		●		+
38. Необхідність будівництва нових об'єктів для забезпечення транспортних сполучень?		●		
39. Потреби в нових або суттєвий вплив на наявні комунальні послуги?			●	
40. Появу будь-яких реальних або потенційних загроз для здоров'я людей?			●	
Екологічне управління та моніторинг				
41. Послаблення правових і економічних механізмів контролю в галузі екологічної безпеки?			●	
42. Погіршення екологічного моніторингу?			●	+
43. Усунення наявних механізмів впливу органів місцевого самоврядування на процеси техногенного навантаження?			●	

Чи може реалізація Стратегії спричинити:	Негативний вплив			Пом'якшення існуючої ситуації
	Так	Ймовірно	Ні	
44. Стимулювання розвитку екологічно небезпечних галузей виробництва?			•	
Інше				
45. Підвищення рівня використання будь-якого виду природних ресурсів?			•	
46. Суттєве вилучення будь-якого невідновного ресурсу?			•	
47. Збільшення споживання значних обсягів палива або енергії?			•	
48. Суттєве порушення якості природного середовища?			•	
49. Появу можливостей досягнення короткотермінових цілей, які ускладнюватимуть досягнення довготривалих цілей у майбутньому?			•	
50. Такі впливи на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними, але у сукупності викличуть значний негативний екологічний ефект, що матиме значний негативний прямий або опосередкований вплив на добробут людей?			•	

На основі оцінок, представлених у табл. 10, можна зробити такі висновки щодо ймовірних наслідків для довкілля від реалізації Стратегії:

Атмосферне повітря. Однією з основних екологічних проблем області є забруднення атмосферного повітря викидами забруднюючих речовин від промислових підприємств і автотранспорту. Загалом Стратегія орієнтована на розв'язання цієї проблеми, оскільки містить завдання 4.1.2 «Зменшення забруднення атмосферного повітря через впровадження інноваційних проєктів з використанням альтернативних джерел енергії» та завдання 4.4.1 «Організація та впровадження відкритої системи моніторингу довкілля, зокрема атмосферного повітря, вод, ґрунтів». Крім цього, Стратегія не передбачає створення нових підприємств із значними обсягами викидів. Зменшенню викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел може сприяти поліпшення стану дорожньо-транспортної інфраструктури (завдання 3.3.1).

Разом з тим, ймовірно може відбутися збільшення викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел внаслідок індустріально-технологічного розвитку економіки (оперативна ціль 2.1) та від пересувних джерел внаслідок модернізації транспортно-логістичної інфраструктури (оперативна ціль 2.4).

Водні ресурси. Стратегія не передбачає створення підприємств, діяльність яких призведе до збільшення обсягів скидів забруднених вод у поверхневі води. Натомість вона містить завдання 4.1.1 «Зменшення скиду в природні водні об'єкти неочищених і недостатньо очищених стічних вод». Тому має покращитися якість очищення стічних вод і, можливо, якість поверхневих вод.

Разом з тим, ймовірно може відбутися збільшення скидів забруднених вод у поверхневі водні об'єкти внаслідок індустріально-технологічного розвитку економіки (оперативна ціль 2.1) у разі неналежного врахування природоохоронних вимог. Крім цього, ймовірно можуть мати місце зміни

обсягів води поверхневих водних об'єктів внаслідок продовження тенденції зростання забору води на потреби зрошення. Зменшення використання води для зрошення залежить від впровадження такої сучасної системи зрошення (завдання 3.2.1), яка не буде призводити до збільшення забору води (наприклад, краплинне зрошення).

Відходи. Область характеризується високим рівнем утворення і особливо накопичення великих обсягів промислових і побутових відходів. Динаміка утворення, перероблення та накопичення відходів у Запорізькій області свідчить про те, що кількість утворених відходів приблизно залишається на одному й тому ж рівні, від третини до половини утворених відходів переробляється, а кількість накопичених відходів невинно зростає. Ймовірно кількість накопичених відходів зростатиме й надалі.

Разом з тим, реалізація цілі 4.2 «Розв'язання проблеми негативного впливу відходів на довкілля та здоров'я населення» має сприяти покращенню ситуації. Сприяти утилізації промислових та побутових відходів має реалізація завдання 4.2.2 «Розвиток нових потужностей з переробки та утилізації відходів».

Земельні ресурси. Внаслідок реалізації Стратегії не передбачається будь-якого посилення вітрової або водної ерозії ґрунтів, змін у топографії або в характеристиках рельєфу, поява таких загроз, як землетруси, зсуви, селеві потоки, провали землі та інші подібні загрози. Крім цього, Стратегія не передбачає змін у структурі земельного фонду, чинній або планованій практиці використання земель. Покращенню стану земельних ресурсів може сприяти організація та впровадження відкритої системи моніторингу ґрунтів (завдання 4.4.1).

Біорізноманіття. У Стратегії не передбачається реалізація завдань, які можуть призвести до негативного впливу на існуючі об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ). Натомість завданням 4.3.1 передбачається створення нових і розширення існуючих об'єктів ПЗФ, що матиме позитивні наслідки для довкілля.

Рекреаційні зони та культурна спадщина. Впровадження Стратегії може мати як позитивний, так і негативний вплив на рекреаційні зони залежно від того, наскільки будуть дотримані природоохоронні вимоги під час виконання завдання 2.3.3 «Розвиток рекреаційно-курортної зони Приазов'я». Разом з тим, реалізація цього завдання має сприяти покращенню здоров'я населення. Впровадження Стратегії не має призводити до негативного впливу на наявні об'єкти історико-культурної спадщини, а реалізація завдання 2.3.1 «Просування історико-культурного туризму» може сприяти збереженню історико-культурної спадщини.

Населення та інфраструктура. Стратегія не передбачає появу нових ризиків для здоров'я населення області. Натомість виконання завдання 1.1.1 «Покращення стану здоров'я населення шляхом підвищення доступності та ефективності медичного обслуговування» має призвести до покращення стану здоров'я населення. Існує ймовірність змін у структурі транспортних потоків, що пов'язано з реалізацією завдання 2.4.2 «Інтеграція транспортної мережі та

інфраструктури в Транс'європейську опорну транспортну мережу (TEN-T), ймовірність будівництва нових об'єктів для забезпечення транспортних сполучень, що пов'язано з реалізацією завдання 2.4.1 «Нарощення потенціалу летовищ та портів (у т.ч. річкового судноплавства)».

Екологічне управління, моніторинг та інше. Стратегія спрямована на збереження природних ресурсів і не передбачає послаблення правових і економічних механізмів контролю в галузі екологічної безпеки.

Реалізація Стратегії має сприяти створенню системи екологічного контролю та моніторингу ефективності досягнення екологічних цілей Стратегії, оскільки містить оперативну ціль 4.4. «Екологічний моніторинг та інформування».

Ймовірність того, що реалізація Стратегії призведе до таких можливих впливів на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними, але у сукупності матимуть значний сумарний (кумулятивний) вплив на довкілля, є незначною.

VIII. Заходи, що передбачається вжити для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання Стратегії

Під час проведення аналізу ймовірних негативних наслідків для довкілля від реалізації Стратегії було виявлено ряд операційних цілей, завдання яких потребують серйозної уваги під час їх реалізації, щоб не припустити негативного впливу на довкілля, або які доцільно скоригувати для того, щоб посилити позитивні наслідки для довкілля та здоров'я населення внаслідок реалізації Стратегії. Відповідні пропозиції наведені в табл. 11.

Таблиця 11.

Пропозиції до цілей і завдань Стратегії

Оперативна ціль	Пропозиція
Стратегічна ціль 1. Розвиток людського капіталу та підвищення якості життя населення	
1.1. Збереження та розвиток людського потенціалу	Доповнити завдання 1.1.2, сформулювавши останнє речення в редакції: «Розвиток інклюзивної освіти, екологічної освіти та освіти для сталого розвитку » <u>Додати завдання:</u> «Формування здорового способу життя населення області»
1.2. Створення умов для зростання добробуту, комфортного та безпечного проживання мешканців	Доповнити завдання 1.2.3, сформулювавши речення в дужках в редакції: (у т. ч. забезпечення населення якісною питною водою та впровадження роздільного збирання побутових відходів)
1.3. Забезпечення розвитку регіону, бізнесу, громади, особи	<u>Додати завдання:</u> «Підтримка громадських екологічних ініціатив, в тому числі молодіжних»
Стратегічна ціль 2. Конкурентоспроможна економіка регіону у національному та глобальному просторі	
2.1. Індустріально-технологічний розвиток економіки на інноваційних засадах	<u>Додати завдання:</u> «Підтримка впровадження альтернативної енергетики»
2.2. Розвиток бізнес-екосистеми регіону	<u>Додати завдання:</u> «Сприяння розвитку екологічно дружнього («зеленого») малого та середнього бізнесу» <u>Додати завдання:</u> «Розроблення та впровадження спеціальних екологічних критеріїв для оцінки інвестиційних проєктів»
2.3. Нарощення туристично-рекреаційного потенціалу	Доповнити завдання 2.3.1, подавши його в такій редакції «Розвиток туристичних продуктів та мереж, в тому числі сільського зеленого туризму »
2.4. Модернізація транспортно-логістичної інфраструктури в умовах зовнішніх викликів	<u>Додати завдання:</u> «Розвиток екологічно чистого транспорту, у т.ч. велосипедної інфраструктури та мережі заправок для електромобілів»
Стратегічна ціль 3. Гармонійний просторовий розвиток	
3.1. Стимулювання економічної активності територій регіону	<u>Додати завдання:</u> «Сприяння організації кластеру «Запорізький електромобіль»»

Оперативна ціль	Пропозиція
3.2. Підтримка перспективних видів аграрно-промислового виробництва	<u>Додати завдання:</u> «Сприяння розвитку органічного землеробства та виробництва органічних продуктів харчування»
3.3. Інфраструктурне забезпечення просторового розвитку	Доповнити завдання 3.3.3, сформулювавши речення в дужках в редакції: (створення системи містобудівного кадастру, а також формування екологічної мережі на основі використання сучасних геоінформаційних технологій)
Стратегічна ціль 4. Екологічна безпека та збереження природних ресурсів	
4.1. Охорона та раціональне використання водних ресурсів та зниження негативного впливу на атмосферу	<u>Додати завдання:</u> «Будівництво, розширення та реконструкція очисних споруд населених пунктів і систем каналізації»
	<u>Додати завдання:</u> «Поліпшення екологічного стану малих річок області та річки Дніпро»
	<u>Додати завдання:</u> «Сприяння впровадженню екологічно дружніх технологій на підприємствах-забруднювачах»
	<u>Додати завдання:</u> «Розвиток електротранспорту та міського громадського транспорту»
4.2. Розв'язання проблеми негативного впливу відходів на довкілля та здоров'я населення	<u>Додати завдання:</u> «Впровадження новітніх технологій і обладнання зі збирання, сортування, транспортування, переробки і утилізації твердих побутових відходів»
	<u>Додати завдання:</u> «Створення сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу у сфері поводження з побутовими та промисловими відходами»
4.3. Збереження біологічного та відновлення ландшафтного розмаїття області	<u>Додати завдання:</u> «Проведення інвентаризації та виділення меж в природі існуючих об'єктів природно-заповідного фонду»
	<u>Додати завдання:</u> «Поліпшення стану природоохоронних територій»
4.4. Екологічний моніторинг та інформування	<u>Додати завдання:</u> Впровадження автоматизованої системи обліку і контролю основних забруднюючих речовин на найбільших підприємствах-забруднювачах
	<u>Додати завдання:</u> «Впровадження системи інформування про ризики для здоров'я населення від забруднення атмосферного повітря»

ІХ. Обґрунтування вибору виправданих альтернатив

Сильними сторонами Запорізької області є: сприятливі природнокліматичні умови, які є підґрунтям розвитку сільського господарства, наявність значної сировинної бази та забезпеченість водними ресурсами, що вплинули на формування диверсифікованої економіки області та потужного індустріального комплексу. Ці сильні сторони підтримуватимуться такими можливостями як зростання інвестиційної привабливості та нарощування міжнародної технічної допомоги, зростання світового попиту на продукцію агропромислового комплексу.

Значний транзитний потенціал та розвинута транспортна інфраструктура області, розвинені зовнішньоекономічні зв'язки підтримуватимуться продовженням процесів інтеграції з Європейським Союзом, а також можливістю диверсифікація транспортних перевезень шляхом відродження річкового судноплавства по р. Дніпро.

Запорізька область має значні енергогенеруючі потужності та високий потенціал розвитку відновлюваної та альтернативної енергетики, велику кількість ділянок під створення індустріальних парків, налагоджений діалог влади та бізнесу щодо прийняття стратегічних та оперативних управлінських рішень. Ці сильні сторони значно підсилять покращення бізнес-клімату в Україні, відновлення стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу, подальше реформування системи надання адміністративних послуг.

Область має значний потенціал для інтенсивного розвитку туристично-рекреаційної сфери: велику кількість об'єктів історико-культурної спадщини, рекреаційних зон, що підтримується тенденцією орієнтування значної частки українського населення на внутрішній туризм.

Важливою сильною стороною області є підвищення рівня громадської активності, зростання рішучості громадських лідерів, початок структурування і готовність до об'єднання. Позитивно вплине на цей процес децентралізація влади, проведення адмінреформи та зростання бюджетної самостійності громад.

Продовження процесів інтеграції з Європейським Союзом, зростання інвестиційної привабливості та нарощування міжнародної технічної допомоги, покращення бізнес-клімату в Україні, відновлення стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу, подальше реформування системи надання адміністративних послуг сприятиме підвищенню інноваційної активності, впровадження новітніх технологій та інвестиційної активності у розвиток матеріального виробництва та бізнесу, зменшенню рівня експортної орієнтованості індустріального сектору економіки регіону на традиційні ринки, в тому числі Російську Федерацію.

Зростання світового попиту на продукцію агропромислового комплексу дасть поштових до розвитку мережі збуту, інфраструктури переробки та зберігання сільськогосподарської продукції, а також зменшить міжрайонні диспропорції у розвитку території області. Децентралізація влади, проведення

адмінреформи та зростання бюджетної самостійності громад, доступність сучасних інформаційних технологій, їх подальший розвиток та науково-технічний прогрес, реформування освітньої та медичної галузі з метою підвищення якості освітніх та медичних послуг в Україні також може позитивно вплинути на зменшення диспропорції у розвитку територій області.

Впровадження політики підвищення енергоефективності у виробництві, житлово-комунальній та соціальній сферах сприятиме зменшенню рівня техногенного навантаження на навколишнє природне середовище та загострення екологічних проблем, ресурсо- й енергоємність виробництва та значного ступеню зносу основних фондів.

Поглиблення макроекономічних негативних тенденцій на національному та світовому ринках, політична нестабільність, наявність корупційної складової на всіх рівнях влади та продовження воєнного конфлікту на сході може загальмувати інноваційну активність, в т.ч. у розвиток матеріального виробництва та бізнесу, впровадження новітніх технологій, як наслідок, залишити високою ресурсо- й енергоємність виробництва, ступінь зносу основних фондів та посилити міжрайонні диспропорції у розвитку територій області.

Потенційна загроза, пов'язана з розміщенням на території області атомної електростанції, виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру, недосконала нормативно-правова база щодо інструментів екологічної та податкової політики може негативно вплинути на рівень техногенного навантаження на навколишнє природне середовище та посилити загострення екологічних проблем.

Ризики входження до нових ринків, втрата конкурентоспроможності підприємств через нездатність модернізувати виробництво та вчасно перейти на стандарти ЄС може залишити значним рівень експортної орієнтованості індустріального сектору економіки регіону на традиційні ринки, в тому числі РФ, а також недостатньо розвинутою мережу збуту та інфраструктуру переробки і зберігання сільськогосподарської продукції.

Природне скорочення частки працездатного населення та зменшення видатків домогосподарств на купівлю товарів та послуг посилять уповільнення розвитку будівництва, особливо будівництва житла, а також міжрайонні диспропорції у розвитку територій області.

Обґрунтування вибору сценарію розвитку області.

Сценарії розвитку – один із методів прогнозування, окремий розділ стратегічного управління, що посідає проміжну позицію між експертними методами оцінювання та методами математичного моделювання.

Традиційно розглядають три головних сценарії розвитку:

1) песимістичний: більшість зовнішніх загроз і багато внутрішніх проблем «спрацюють» і ці ризики настануть з високою імовірністю, значно погіршать існуючу ситуацію незважаючи на зусилля з упровадження Стратегії;

2) інерційний, або трендовий: усе в зовнішньому оточенні «йде, як сьогодні», зовнішні можливості та загрози, що виникають, взаємокомпенсуються;

3) оптимістичний: демонструє позитивну динаміку, яка буде можлива за умови успішної реалізації Стратегії, докладання зусиль «з середини системи» або через вдалий збіг обставин і підтримку сильних сторін регіону зовнішніми можливостями.

Базуючись на демографічних тенденціях, аналізі соціально-економічної ситуації в області, а також прогнозах макроекономічних впливів, можна припустити, що найбільш імовірним є «інерційний» сценарій розвитку. Однак завдяки злагодженим зусиллям усіх заінтересованих сторін, у першу чергу – органів влади різних рівнів, можна створити умови для наближення сценарію розвитку до оптимістичного. Структурований виклад логіки докладання таких зусиль знайшов своє відображення у стратегічних та операційних цілях розвитку Запорізької області, що забезпечить розвиток регіону за оптимістичним сценарієм.

Крім того, було взято до уваги такі базові припущення:

перспективні зміни національного законодавства не погіршуватимуть ситуацію в регіоні;

буде забезпечено:

належне управління впровадженням Стратегії, що включатиме створення ефективних та прозорих механізмів відбору, моніторинг проектів Плану реалізації Стратегії;

належне фінансування проектів Плану реалізації Стратегії. Одних лише коштів обласного бюджету недостатньо для впровадження всіх стратегічних ініціатив, тому слід максимально використовувати можливості соціального партнерства та залучення ресурсів як з вітчизняних, так і з міжнародних джерел.

Таким чином, було обрано конфігурацію стратегічних і оперативних цілей, здатних у довгостроковій перспективі не лише підвищити якість життя мешканців області в умовах інерційного розвитку існуючих факторів впливу, але й запобігти окремим прогнозованим на сьогодні ризикам.

Х. Заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року для довкілля, у тому числі для здоров'я населення

СЕО не завершується прийняттям рішення про затвердження Стратегії. Значущі наслідки для довкілля, в тому числі для здоров'я населення, повинні відслідковуватися під час реалізації Стратегії, зокрема, з метою виявлення непередбачених несприятливих наслідків і вжиття заходів щодо їх усунення.

Результати моніторингу мають бути доступними для органів влади та громадськості. Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» встановлює необхідність здійснення моніторингу наслідків виконання документу державного планування для довкілля (ст. 17). Моніторинг може бути використаний для:

порівняння очікуваних і фактичних наслідків, що дозволяє отримати інформацію про реалізацію Стратегії;

отримання інформації, яка може бути використана для поліпшення майбутніх оцінок (моніторинг як інструмент контролю якості СЕО);

перевірки дотримання екологічних вимог, встановлених відповідними органами влади;

перевірки того, що Стратегія виконується відповідно до затвердженого документу, включаючи передбачені заходи із запобігання, скорочення або пом'якшення несприятливих наслідків.

Для організації моніторингу можуть бути використані існуючі системи моніторингу та інформаційні системи або вони мають бути спеціально удосконалені для цілей СЕО.

Моніторинг базується на розгляді обмеженого числа відібраних показників (індикаторів) за кожним зі стратегічних напрямів та аналізі досягнення запланованих результатів. Система запропонованих в Стратегії індикаторів включає еколого-економічні та екологічні індикатори.

Таблиця 12.

Еколого-економічні та екологічні індикатори, запропоновані в Стратегії

Оперативна ціль	Індикатори
1.1. Збереження та розвиток людського потенціалу	<p>Середня тривалість життя чоловіків та жінок, років;</p> <p>кількість уперше зареєстрованих випадків захворювань за класами хвороб (новоутворення; хвороби органів дихання), на 100 тис. населення, одиниць;</p> <p>показник малюкової смертності, %;</p> <p>забезпеченість населення лікарями всіх спеціальностей (на 10 тис. наявного населення), лікарів; укомплектованість закладів охорони здоров'я в сільській місцевості лікарями, які надають первинну медичну допомогу, %;</p> <p>кількість побудованих (реконструйованих) об'єктів для заняття фізичною культурою на спорт, одиниць</p>

1.2. Створення умов для зростання добробуту, комфортного та безпечного проживання мешканців	Кількість об'єктів, обладнаних спеціальними та допоміжними засобами для осіб з інвалідністю, одиниць; рівень охоплення централізованим питним водопостачанням населення та централізованим водовідведенням, %; частка ветхих та аварійних водопровідних мереж, каналізаційних мереж, %; рівень забезпеченості житлових будівель у сільських поселеннях природним газом, %; кількість спеціалізованих установ та ліжко-місць, де надаються послуги для осіб, які постраждали від насильства та/або насильства за ознакою статі, одиниць
1.3. Забезпечення взаємодії органів влади, бізнесу, громади, особи	Кількість консультацій з громадськістю щодо головних питань гуманітарної, соціально-економічної політики та екологічних питань, одиниць
2.1. Індустріально-технологічний розвиток економіки на інноваційних засадах	Кількість реалізованих інвестиційних проєктів з енергоефективності, одиниць; обсяги та темпи зростання виробництва електричної енергії з нетрадиційних відновлюваних джерел енергії, кВт.год, %; частка відновлюваних джерел енергії у структурі споживання паливно-енергетичних ресурсів області, %
2.3. Нарощення туристично-рекреаційного потенціалу	Кількість місць в об'єктах розміщення туристів та відпочиваючих, одиниць; кількість проведених культурно-мистецьких та рекламно-інформаційних туристичних заходів, у т.ч. за участю майстрів декоративно-прикладного мистецтва та національно-культурних товариств, одиниць/тис. осіб
3.2. Підтримка перспективних видів аграрно-промислового виробництва	Частка зрошуваних земель, на яких забезпечується фактичний полив, %;
3.3. Інфраструктурне забезпечення просторового розвитку	Протяжність відремонтованих автодоріг, км; площа відремонтованих ділянок автодоріг загального користування за рахунок експлуатаційного утримання, м ²
4.1. Охорона та раціональне використання водних ресурсів та зниження негативного впливу на атмосферу	Обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, тис. т; загальний обсяг водовідведення, в тому числі нормативно очищених стічних вод та забруднених зворотних вод, млн м ³
4.2. Розв'язання проблеми негативного впливу відходів на довкілля та здоров'я населення	Обсяги промислових відходів (I-III класів небезпеки), тис. т; питома вага використаних, знешкоджених та утилізованих відходів від загального обсягу утворених, %; кількість виявлених та ліквідованих несанкціонованих сміттєзвалищ, одиниць
4.3. Збереження біологічного та відновлення ландшафтного розмаїття області	Кількість територій та об'єктів природно-заповідного фонду на території області, одиниць; площа земель природно-заповідного фонду, %; питома вага площі природно-заповідного фонду від загальної площі області, %

4.4. Екологічний моніторинг та інформування	Створено відкриту систему моніторингу стану складових довкілля та інформування громади щодо результатів спостережень; кількість просвітницьких заходів, спрямованих на підвищення екологічної культури та освіти, одиниць
---	---

З метою врахування індикаторів, зазначених в національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна», кількість екологічних індикаторів доцільно розширити шляхом використання таких індикаторів, для яких є моніторингові дані (див. табл. 13).

Таблиця 13.

Додаткові екологічні індикатори

Оперативна ціль	Індикатори
1.2. Створення умов для зростання добробуту, комфортного та безпечного проживання мешканців	Частка сільського населення, яке має доступ до централізованого водопостачання, % Частка сільського населення, яке має доступ до покращених умов санітарії, %
2.4. Модернізація транспортної інфраструктури в умовах зовнішніх викликів	Частка електротранспорту у внутрішньому сполученні, %
3.2. Підтримка перспективних видів аграрно-промислового виробництва	Частка сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом у загальній площі сільськогосподарських угідь, % Площа земель органічного виробництва, тис. га
4.1. Охорона та раціональне використання водних ресурсів та зниження негативного впливу на атмосферу	Частка скидів забруднених (забруднених без очистки та недостатньо очищених очищених) стічних вод у водні об'єкти у загальному обсязі скидів, % Кількість міст, в яких середньодобові концентрації основних забруднюючих речовин в атмосферному повітрі перевищують середньодобові гранично допустимі концентрації, одиниць
4.3. Збереження біологічного та відновлення ландшафтного розмаїття області	Лісистість території області, %

XI. Резюме нетехнічного характеру

Місія Стратегії регіонального розвитку Запорізької області на період до 2027 року визначена як збереження та ефективного використання людського, економічного, історико-культурного, освітньо-наукового, природно-ресурсного, рекреаційно-туристичного потенціалу регіону для зростання якості життя мешканців, забезпечення гармонійного розвитку всіх громад регіону.

У Стратегії визначені такі стратегічні цілі:

- 1) розвиток людського капіталу та підвищення якості життя населення;
- 2) конкурентоспроможна економіка регіону (яка розвивається на засадах смарт-спеціалізації) у національному та глобальному просторі;
- 3) гармонійний просторовий розвиток;
- 4) екологічна безпека та збереження природних ресурсів.

Запорізька область відноситься до регіонів, де зосереджена значна кількість підприємств важкої промисловості. В області також зосереджені хімічні, машинобудівні підприємства та підприємства гірничодобувного комплексу. Високий рівень розвитку промисловості призводить до значного техногенного навантаження на довкілля області, що спричиняє забруднення повітряного та водного басейнів, земельних ресурсів, негативно впливає на здоров'я населення, флору та фауну.

Аналіз трендів стану довкілля області вказує на зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, певну стабілізацію водоспоживання та водовідведення, надзвичайно високий рівень господарського освоєння земель, приблизно постійний рівень утворення та утилізації відходів, а також невпинне зростання загальних обсягів накопичених відходів I-IV класів небезпеки. Відсоток заповідності області становить 4,61%.

Основними екологічними проблемами області є забруднення атмосферного повітря, водних об'єктів і підземних горизонтів, порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок регіону, підтоплення земель і населених пунктів регіону, проблема поводження з промисловими та побутовими відходами, проблеми природно-заповідного фонду й охорони, використання та відтворення дикої фауни і флори.

Основні зобов'язання у сфері охорони довкілля області визначаються законами України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», «Про охорону навколишнього природного середовища», «Про охорону атмосферного повітря», «Про стратегічну екологічну оцінку», «Про оцінку впливу на довкілля», «Про відходи», «Про інвестиційну діяльність», Водним кодексом України, Указом

Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» .

Реалізація Стратегії не повинна призвести до появи нових негативних наслідків для довкілля, якщо під час її реалізації будуть належним чином враховані природоохоронні вимоги. Ймовірно можуть відбутися:

збільшення викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел внаслідок індустріально-технологічного розвитку економіки та від пересувних джерел внаслідок модернізації транспортно-логістичної інфраструктури;

збільшення скидів забруднених вод у поверхневі водні об'єкти внаслідок індустріально-технологічного розвитку економіки;

продовження тенденції зростання забору води на потреби зрошення;

зростання кількості накопичених відходів; зміни у структурі

транспортних потоків;

будівництво нових об'єктів для забезпечення транспортних сполучень.

Ймовірність того, що реалізація Стратегії призведе до таких можливих впливів на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними, але у сукупності матимуть значний сумарний (кумулятивний) вплив на довкілля, є незначною.

Реалізація багатьох оперативних цілей Стратегії має призвести до покращення екологічної ситуації в регіоні.

Моніторинг екологічних індикаторів ефективності впровадження Стратегії є важливою формою контролю того, який фактичний вплив на довкілля матиме Стратегія. Система запропонованих в Стратегії індикаторів включає еколого-економічні та екологічні індикатори. Кількість екологічних індикаторів можна розширити шляхом використання таких індикаторів, для яких є моніторингові дані.